

A IOKRIF

Irodalmi Folyóirat · 2022. tavasz
XV. évfolyam 1. szám

Apokrif

”
elmenni sem lenne jó,
de maradni sem muszáj
”

Irodalmi folyóirat
megjelenik negyedévente
XV. évfolyam, 1. szám
2022. tavasz

Főszerkesztő

Nyerges Gábor Ádám (*vers*)

Szerkesztők

Murza Tímea (*próza*)
Mizsur Dániel (*kritika*)
Veress Dániel (*kép*)
Tamás Péter (*műfordítás*)

Anima Praesens

Fráter Zoltán

•

Munkatársak

Molnár A. Aliz (*tördelés, Apokrif Online*)
Tarcsay Zoltán (*design*)
Bali-Farkas Péter (*szerkesztőségi asszisztens*)

Szerkesztőség

1052 Budapest, Vitkovics Mihály u. 7. IV/1
Tel.: (1) 951 8518; (30) 876 1473
apokriflap@gmail.com

<http://www.apokrifonline.com>

Felelős kiadó

Palimpszeszt Kulturális Alapítvány

Nyomda

Könyvpont Nyomda Kft.
Felelős vezető: Gembela Zsolt

A folyóirat emblémája Hlatki Dorottya munkája.

Copyright © 2022 Az Apokrif 2022/1. számának
szerzői és szerkesztői

Megjelenik 250 példányban; az egyes példány ára 500 Ft

ISSN 2060-3207

Szépirodalom

- 8** **Nádasdy Ádám**
Milyen fehérjéket készít
- 9** **Bödecs László**
*Vacsora, péntek; Virrasztás, szombat;
Mozi után, vasárnap*
- 15** **Szalay Álmos**
Kötél, kő vagy bármi
- 17** **Masszi Bálint**
Az ajtó
- 30** **Závada Péter**
Angyali üdvözlét; Dupla inga
- 32** **Szabó Dárió**
Téli fények, a háttérben gépzeaj
- 33** **Eiléan Ní Chuilleanáin**
A Kondás (ford. Szili M. Hanna)
- 34** **Szálinger Balázs**
A táj című optimista kép
- 35** **Taródi Luca**
Futás; Erekllye
- 38** **Varga Bence**
Odakint
- 46** **Körtesi Márton**
Légnyomás; Hogyisne

Látószög

- 49 *Túl közeli egzotikum*
(Don Tamás és Veress Dániel beszélgetése)

Látótávolság

- 58 **Dávid Gergő:** *Szöveget elhelyező kísérlet*
(Kállay Géza: Melyik Erasmus kávéházban)
- 64 **Hocza-Szabó Marcell:** *Megélés és átadás, sematizmus és gyászfeldolgozás*
(Terék Anna: Háttal a napnak)
- 70 **Szabó Tamara:** *Boldogok a sajtókészítők szemétszedők*
(Toroczkay András: Boldog emberek)

Illusztrációk

A lapszám képeit a debreceni Modemben április 10-ig látható *Határeset. Kortárs reflexiók a kelet-közép-európai identitásra* című kiállítás anyagából válogattuk.

A címlapon **Irmína Rusicka** *Vigyázz, hogyan táncolsz!* (Közép- és kelet-európai műemlékprojekt) című installációja (2020, fém és plexi), a hátlayan **Mező Anikó** a kiállítás számára készített grafikai munkája látható.

Bozzai Dániel és Máté Dániel
Műhatárok, 2021
installáció, hegesztett acél, rétegelt fa, üveg, szalma

Nádasdy Ádám

Milyen fehérjéket készít

Sínekhez hasonlóan szét- meg összefut
a mindenféle életszál a hűtő
megértő polcain. Szépen mutatják,
hogyan merre tartunk. Folyton rágnak a sors,
muszáj neki, nőnek a fogai,
elém terít puhát és rostosat.

Csak győzzem. Nekidurálom magam,
szemet behunyni, nyelni nagyokat,
visszatartom az életanyagot,
másokra jobban kell most már figyelni.
Hogy törhetnék ki a bezárt sorokból,
az ál-megváltó vers-totalitásból?

Milyen fehérjéket készít a sors,
hogyan aztán elfogyassza, nélkülem?
Dörömbölök a szótagok falán.

Bödecs László

Vacsora, péntek

Amikor megunom a szelet túlkiabáló vészjelzőt,
hogy a dolgok testet kapjanak,
leások egy halom mélyére.

A batyu mélyén találok az információt,
ahogy a bevásárlókocsi aljában hagyott
háztartási keksz is felpuhul, töredezik,
az információmorzsák is szétszóródnak,
aztán, takarítás céljából, kirázom a lepedőt.

De te jó vagy, és származásod, korod, választásod
is jó, a kezed, a szemed és a hajad,
mind olyan, mint az információmorzsák,
amiket nem fúj el a szél valamiért,
és összegyűlnek az ágy alatt meg a sarkokban,
amikor, takarítás céljából, kirázom a lepedőt.

Nem számolom előre, hány évre elegendő,
az információ kiterjedése
teret hagy a számlálhatatlanságra,
aztán, takarítás céljából, kirázom a lepedőt.

Milyen morzsa érinti úgy a szádat,
hogy a kenyér jut eszedbe és nem az éhezés?
Bonyolult kis ízének köze van az igazsághoz,
ilyen a reggelizés természete,
vagy az is lehet, hogy vacsora van,
amikor, takarítás céljából, kirázom a lepedőt.

Otthona a világűr, a Föld onnan tekintve
kerek előke, és az ember mind apró morzsa,
és az információk alapján,
ez nem kiszámolható, de majd,
takarítás céljából, ha kirázzák a lepedőt,
megfogom a sarkainál, és összehajtom,
a sarokból, az ágy alól és a szőnyegről
a morzsák felszállnak, és eluralják a levegőt.

Virrasztás, szombat

A szemközti ház falát néztem.
Hajnali kettő volt, de a folyosóvillany,
a gondnoknő közbenjárására,
fehér fénybe vonta a házak szűk közét,
minden éjszakán, évek óta,
mint a kórtermi őrfény.

A Föld közelében, a napokban,
különös színjáték kíséretében,
üstökös haladt el és bomlott szét,
teleszkópok tanúsága szerint.

De a relatív közelség csak
a belátható úrvilág nagysága
ismeretében értelmezhető.
Valójában a szemközti fal
mögött lakó sincs távolabb.

Odabent már aludt nőm,
aki múlt éjjel lámpásnak álmodta magát,
és a fáradt karanténscsendben
arra emlékeztem, hogy sárgította haját
a kis félszigeten a délutáni nap át,
és hogy botlott meg a Duna vizén a fény.

A háttérben egy fűz, sárga ujjja
mind éppen a földig ért,
itt a gyökerén a folyó hús vizét.
A jelenet odavonzott egy fotóost,
hogyan vizsgálgassa, objektívje mit is lát.

És a házfal előttem vakolatlan állt,
mintha szemem előtt a szelíd
fényben bomlana porrá,
álmosodtam, mint a kihunyó lámpás.
Hogy bemenjek és aludjak,
nem éreztem erőtt.

Mozi után, vasárnap

Az emeleti virágosládából csepegett a víz,
az ott lakó nő öntözött,
rám nézett, nem tudta talán,
hogyan nem csak őt látom; fent,
a vízcseppek útján, porszemek
lebegtek egykedvűen a tört fényben.

Múlt szerdán, mire véget ért a mozi,
késő éjjel volt, harsány, körúti fényben,
és mielőtt elbúcsúztunk,
még megfogtam a kezed.

Az emelet megtorpant a déli napsütésben,
mintha a víz csöpögésén és a por imbolygó röptén kívül
nem szabadna most semmi másnak történnie.

A por maga, bár hihetetlen,
őrzője az egész anyagának,
egyszer maga volt a világ,
minden ebből a semmiből lett,
és végül megint csak az marad,

lehetetlennek tűnik, hogy ez az élet,
mégis éppen olyan egyértelmű,
mint hogy miután eleget ittunk,
átkaroltam a vállad, megcsókoltalak.

A kitartó fénysugár, tudjuk pontosan,
nem csak a Napból érkezik,
milliárdéves összetevői vannak,
amiket sosem ismerhetünk,
sem az illatok árnyalatait a hajadból
és a szád ízének rejtett mélységeit.

Úgy mozdul minden,
hogy látszólag megáll,
a halott anyag őrzi magában az életet,
egyszer csak újra élni kezd,
ha hagyja magát elkezdődni.

Szerda volt, és mozi után megfoghattam a kezed –
nézem a port, könnyen leng a fényben,
egyébként szinte csend van,
csak hogy az udvar betonjára néha víz cseppen,

lehunyom a szemem, és hátraszegem a nyakam,
súlyos megnyugvással, magamban, egyet kérdezek,
hány évmillió kell, hogy a részecskékből
lassan, de biztosan új világok teremjenek?

Jiří Žák

Befejezetlen szerelmeslevél, 2020
állókép a filmből

Szalay Álmos

Kötél, kő vagy bármi

Az ős verandáin már a tél bőröndjei várnak.
Három hete melegebb volt még a teraszon,
de a makadám-diós latte és hosszú cigarettáid
melegében vacogni kezdtem, tisztán lelki alapon.
Mintha hinták lettünk volna. Lengtünk. Vagy mint
két kis flakon a túl nagy vizeken. Átmenetileg
legurultunk a fedélzetről, és ringtunk, hintáztunk,
koccantunk kacszáza valami kék, epikus tengeren.
Boldogan billegtünk összeverődve, de már tudtuk:
most megint elvisz minket a víz. Elhullámozunk
egymástól, kis flakonok. Alattunk lapult a tíz- meg tíz-
emeletnyi mély.

Rám csavarodva hosszú, vékony kötél ringott a vízen,
a mindig változón. Szelíden rásimult, rugalmasan,
tekerhetőn, gubancolhatóan, csomózhatóan és oldhatóan:
ezt el nem szakítja semmi, olyan fajta. Ha mégis,
ebcsont beforr. Végző esetben fejét ingatva összekötözi
Poszeidón vagy amelyik istenség erre kapható.

És ha a palackban kotyogó kavicsok vagyunk?
Sötétben világító, nemisigazi kövek: hobbiboltban
kapni, vagy a Glamourban, mellékletként, az ilyet.
Vagy ez már egy jövő évi este, ez a villanás?
Lehet. Vagy nem is kő, kötél, hanem karcolás:
egy meg nem született, közös tetkő szelleme.
De mégsem, csak egy vörös nyom. Egy harapás?
(Ha már csend, akkor nem inkább hallgatni kellene?)

Valami világító, rezgő, kicsi, fájó, rugalmas,
tekerhető, gubancolható, csomózható, oldható,
nemisigazi karcolás, harapás, szellemtetkő,
kő, kötél, sötétben világító csend vagyunk.
Fel-felvillanó gps-jeleinket figyelmesen
és szelíden összeköti egy kínai műhold.

Masszi Bálint

Az ajtó

A megviselt papírdarabot Baranyai az irodája ajtaja alatt csúsztatta ki, üres oldalával felfelé. Az egyetemi épületeket nem takarítják sem kifejezetten gyakran, sem túl alaposan – van a mindent lágyan betakaró porban valami, ami a régóta jelenlévőket megnyugtatja, az újonnan érkezőket pedig beavatja abba a közös megértésbe, hogy máshol megszerezhetetlen, ősi Tudás birtokába juthatnak e falak között. Nyílt titok persze az is, hogy a takarítás – különösen a jó takarítás – drága dolog. Az egyetemi polgárok elhalt hámsejtjeiből, a hallgatók átizzadt, műszálás ingjeinek foszlányaiból, a százéves bútorok kárpitjának kopásából és a kézről kézre vándorló jegyzetlapok rostjaiból összeálló por úgy ül meg a tiszteletet parancsoló terekben, mintha ott sem lenne. Pedig ott van – az ajtó előtt is, ahol a porréteg Vörös-tengerként vált ketté, hogy a hideg márványpadlón megnyugodhasson a fűzetből kitépett cetli; mintha odabentről egy gyengéd, de erőteljes, atyai erő toltá volna át a zárt ajtó alatti résen. A kapcsolatfelvételre egybegyűlt, kávéjukat kavargató kollégák a kicsusszanó papírlapon nem lepődtek meg túlságosan, tekintve, hogy alig tíz perce vitték véghez maguk is ugyanennek a cselekvéssorozatnak az inverzét: a Baranyainak szóló, rendőrségi idéző végzést precízen, laposra összehajtották, Tanszékvezető úr kopogott, az ajtó elé guggolt, majd becsúsztatta alatta a hivatalos iratot. Nem volt jobb ötletük. A professzor, tudniillik, a maga teljességében három napja nem mutatkozott; és ha lett volna telefonja, talán azt sem vette volna fel: bezárkózott az irodájába, és legjobb tudomásuk szerint sem ételt, sem italt nem vett magához, a külvilágból legalábbis biztosan nem – merthogy Tanszékvezető úr szerint, akinek volt olyan szerencséje, hogy pár éve meginvi-

tálatott a *Baranyai-barlangba*, van odabent egy hűtő – és a kollektív emlékezet szerint egy fürdőszoba is, bár ebben nem voltak ennyire biztosak. Mindenesetre logikusnak tetszett, hogy valamiféle táplálkozás és tisztálkodás csak zajlik odabent, még ha a kóros alultápláltság és mosdatlanság jobban is rímelt volna az aszketikus személyiségjegyekre; nincs ebben semmi különös, hiszen meg van írva: nem csak kenyérral él az ember, gondolták a kollégák, mialatt Tanszékvezető úr szenvtelen és színtelen, de a biztonság kedvéért – *annak reményében, hogy esetleg a hanghullámok, a fizika vastörvényeit némileg meghazudtolva, utat találnak Baranyai professzor dobhártyáihoz* – emelt hangon ismertette a jelenlévőkkel a büntetőjog tanszéktől kapott alapos felvilágosítást az idézés leglényegével kapcsolatosan: *akit idéznek, köteles az őt idéző bíróság, ügyészség, illetve nyomozó hatóság előtt megjelenni*. Szinte darálta a mágikus szavakat, még a mutatóujját is fel-emelte hozzá, hogy nyomatékokat adjon, nem mintha nem lett volna elég hangsúlyos a kezében rezgő papír, címeres fejléccel, ami egyértelművé tette, hogy ez itt nem csak egy levél, itt és most a *hatalom* akar valamit, egészen pontosan *valakit*, és a *valakinek* nincs más lehetősége, mint megjelenni, manifesztálódni a hatalom színe előtt; mintha túlvilági démon volna a pokol valahányadik bugyrából – sokuknak már az inferno hetedik, esetleg nyolcadik körének környékén kalandoztak a gondolatai, mialatt a falba süllyesztett fapadokon feszengve hallgatták Tanszékvezető urat; a keresztbe tett lábak, a félig betűrt ingek, a fel-felvillanó kijelzők és a csészéknek koccanó kávéskanalak között egy bizonyosság mégis kézzel fogható volt: a súlyos szavaknak egyetlen igazi nyomatéka létezik csak. Most a *Baranyait* idézték. Sok hivatalos irat érkezett már, és fog is még érkezni az egyetemre, ez egy ilyen hely; második otthon, sőt, sokaknak első – éppen ezért olyan távoli és megfoghatatlan fogalmak, mint mondjuk az adatvédelem, nehezen

csíráztak ki a vastag falak között: egy a közösség az örömben, és egy a bánatban is, akarva-akaratlanul tudott mindenki más viselt dolgairól, az információ a közös térben lebegett, ahogy a mindent ellepő por vagy a tanszéki szerver mappái és a Gizella által gondosan lefőzött kávé is – a felhőszerű közösség buborékjából csak a mosogatás lógott ki; a mosatlan csészék, kistányérok és kiskanalak állandó gazdátlansága, a *gyomor mérték-telenjeinek* bűdösödő tupperware dobozai felkiáltójelként álltak minden kolléga előtt: azért vannak határok. Az irodát például masszív, barna tölgyfaajtó határolta el a poros egyetemi levegőtől, hatalmas rézkilincssel – jól sikerült replika volt csak, de ennek ellenére (vagy éppen ezért) a korabeli kovácsolt kilincsek minden jellemzőjét büszkén viselte magán: átlagos természetűeknek túl magasan, magasaknak túl alacsonyan volt; az alacsonyak pedig jobban tették, ha megkértek valakit, nyisson be helyettük, ha nem akartak köznevetség tárgyává válni. Ez a *benyitás* nem volt túl gyakori mozzanat; megpillantani a pipafüstbe burkolózott Baranyait, amint íróasztala mögött terpeszkedik, és elméje ki tudja, milyen magasságokban (esetleg mélységekben) kalandozik – nos, ez csak a kiválasztottak szűk körének adatott meg. Ezért is övezte megnövekedett kíváncsiság az idézés átadásának akcióját; még az időközben elhaladó diákok is felvonták a szemöldöküket az iroda előtti csődületre, persze csak addig, amíg nem konstatálták, hogy az ő sorsukat a spontán kialakult ceremónia közvetlenül egyáltalán nem befolyásolja. Diákként hajlamos az ember csak a közvetlent látni maga előtt – minden más esemény egy ködbe burkolt, áthatolhatatlan eseményhorizonton túl játszódik, ahonnan nincs sem visszatekintés, sem visszatérés. Nincs kapcsolat azzal, ami odaát, ami *odabent* van. Ahogy – az avatatlanoknak – nem volt kapcsolat Baranyai irodájával sem: Tanszékvezető úr minden alkalommal, amikor csak tehetette, felemlegette az *odabent* tett látogatását, elegánsan elfeledkez-

ve arról az aprócska mozzanatról, hogy őt speciel nem a professzor invitálta, hanem egy jól felkészült tűzoltócsapat utóvédjeként settenkedett be a trónterembe; a pirosruhásokat Gizella riasztotta, miután a Baranyai irodájából „*úgy dőlt a füst, mint az istennyila*”, és mivel pótkulcsa senkinek sem volt, az ajtót a jó erőben lévő tűzoltók betörni voltak kénytelenek, még ha ez nem is ment könnyen, mert már akkor erőteljes darab volt az ajtó, de szerencsére az eredeti kilincsmű nem fejtett ki lényegi ellenállást, engedett az erőszaknak és megropant, így rövid úton derült fény arra is, hogy Baranyai éppen a tömjénfüstölés szent gyakorlatának a testre, a lélekre és a gondolkodásra gyakorolt baktericid, fertőtlenítő, sebgyógyító, antireumatikus, feszültség- és görcsoldó, daganatgátló és egyéb, mindaddig talán ismeretlen hatásait vizsgálta behatóban – avagy, ahogy az később a diákság körében elterjedt: *tömjénezte magát*. És minthogy ez leginkább az egyetem belső ügyének mutatkozott a továbbiakban, a sztorit innentől az egész városban röhögve terjesztő lánglovagok illedelmesen kihátráltak a szituációból, mentükben ismertetve Tanszékvezető úrral a tűzbiztonsági előírásokat és az azok be nem tartásáért kiszabható szankciókat – ennyi időt, egy *tűzoltócsapatkihátrálásnyit* töltött Tanszékvezető úr a Baranyai irodájában. Ez idő alatt széleskörű megfigyeléseket nem tudott végezni; már csak azért sem, mert nem kifejezetten fejlett tüdejének minden léghólyagja azonnal tömjénfüsttel telítődött, és ezt ő nem bírta olyan átéléssel viselni, mint a professzor, hanem mi tagadás, köhögni kezdett, rátámaszkodva a méretees íróasztalra, amit Baranyai instrukciói alapján az egyetem rendelésre készítettett, mialatt a tűzoltók elhúzták a súlyos, arany brokát függönyöket: ezek méreteit az öreg szintén rögeszmésen mondta tollba, mint valami elvetemült lakberendező, még azt is meghagyta, melyik függönyösnél készülhetnek csak, hány karika lehet rajtuk egyenként és milyen fából készüljenek el a

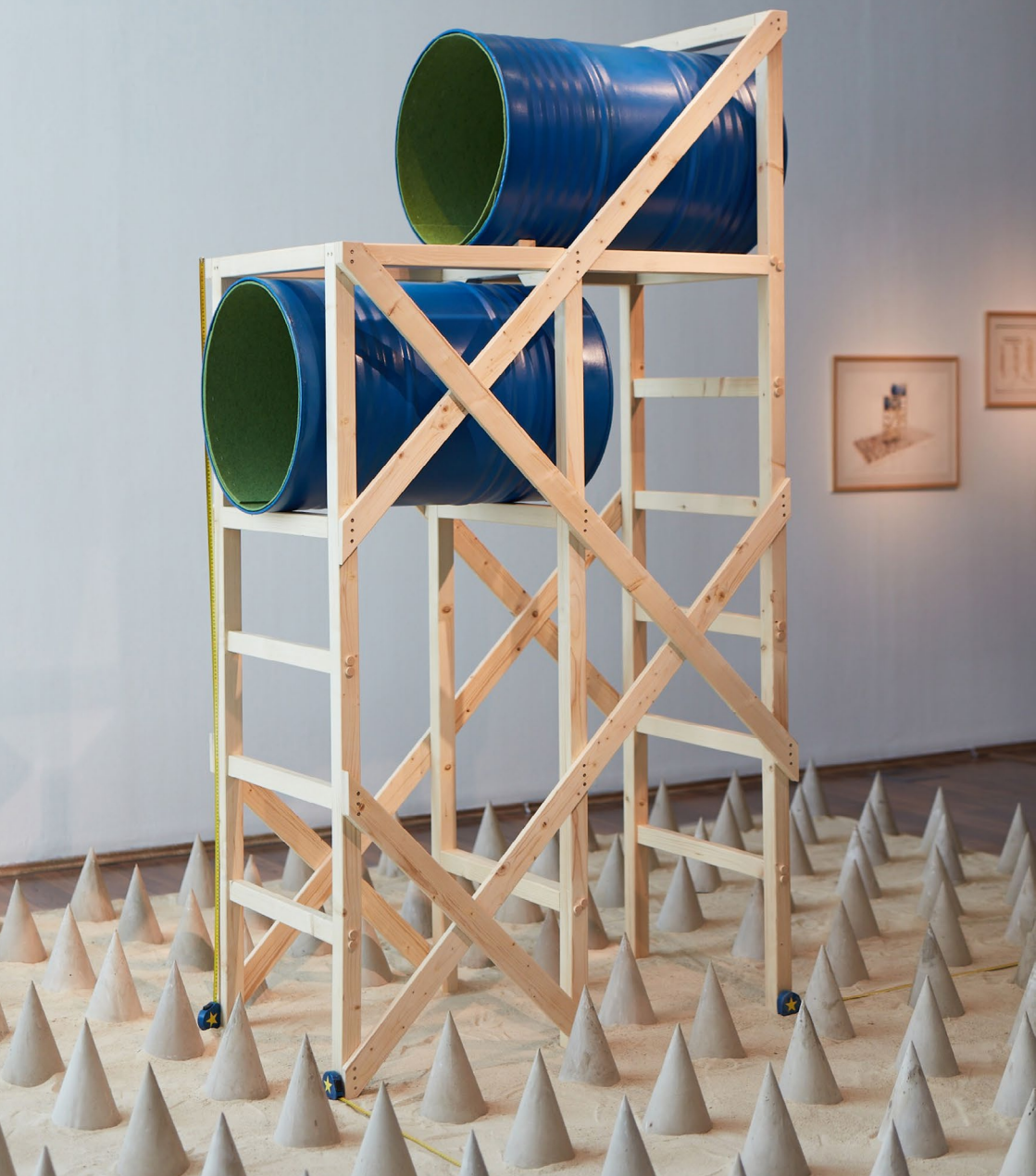
függönykarnisok; Tanszékvezető úr pedig csak köhögött és elnézést kért, először azért, hogy köhög, aztán elnézést kért azért is, hogy így berontottak ide, de nem volt más lehetőség, megértheti a professzor úr, *kedves József*, szaladt ki még a száján, de ezt rögtön meg is bánta, nem szoktak ők így *bizalmaskodni* a Baranyaival, hiába ő a tanszékvezető, egyszerűen nem azért van, *nem azért létezik*, hogy egy Baranyaival *bizalmaskodjon*, hanem tiszteletet kell tanúsítania, főleg hogy Damoklész kardjaként mindig ott lebegett a lehetőség, hogy ha nem tesznek kedvére, ha kívánságait nem teljesítik, Baranyai fogja magát és felmond – vagy ami még rosszabb, itt marad, és mondjuk nyilatkozni kezd a sajtónak, podcastet indít, vagy egyenesen YouTube-csatornát. Tanszékvezető úrban a gondolatra is megállt az ütő, látta maga előtt a címlapokat: „*Őrült professzor az egyetemen!*”, „*Kiderült, mire költik az állami támogatást!*”; riporterinváziót, vizsgálóbizottságokat és összemlő egyetemi költségvetést vizionált, amely víziók mindig és újra megerősítették benne, hogy *az öregtől bármi kitelik* – így aztán ezzel az igazsággal kommentálta azt a mozdulatot is, amikor letérdelt az ajtó alatt kicsúsztatott papírdarabért, és aztán így is maradt, félig térdelve a porban; alulról bámulta a hatalmas ajtón elterpeszkedő, remekbe szabott rézkilincset, ahogy kihívóan csillogott, kacsintott rá a folyósói félhomályban: az egyetlen eszköz, ami újra megnyithatná előtte a Szent Teret, aminek lenyomásával kiderülhetne, hogy jelen pillanatban – futott át agyán a gondolat –, *a jelenben* mi lehet az ajtó túloldalán: talán pont ugyanígy térdel vele szemben a Baranyai, szőrösödő fülét az ajtóra tapasztva? Vagy talán az óriási íróasztal mögött pöfékel éppen, és egyáltalán nem érdekli, mi történik a külvilágban? Vagy talán az asztala tetején, lótuszülésben meditál, és hosszú szakállát gondosan az ölébe rendezve várja a látomásokat, a feleleteket az Igazán Nagy Kérdésekre? A választ nem tudta, nem is tudhatta, hiszen elzárta

Molnár Judit Lilla

Esési tér, 2021

beton, homok, fa, hordó, zománc, akril

fotó: Biró Dávid

előle a tömörfa; kicsavart pózából nem egyenesedett fel még percekig, a földről felvett fecnit az egyik tenyerében szorongatta, és mint aki szívrohamot készül éppen kapni – már amennyire lehet ilyesmire szándékosan készülni –, merevedett bele az utolsó Emberi Pózba, amit ember még a Végtelen Mélységbe való bepillantás előtt felvehet; letűdözte az irodából szivárgó mély, füstös levegőt, mint aki arra számít, hogy valami megismételhetetlen, örök, isteni gondolat fog így bejutni a tüdejébe, és addig fog keringeni a szervezetében, amíg legalább egy páréves külföldi ösztöndíjat érő publikációban testet nem ölt. Vágyta is, meg nem is a megvilágosodást, ami talán az ajtón túl várná: hiszen ahhoz cselekedni kellene, először is felgyenesedni, másodszor is lenyomni a kilincset, harmadszor pedig belépni, és ezek közül már az elsőt is rendkívül megterhelőnek ítélte meg, és egyébként is, nem volt kifejezetten az a megvilágosodó típus; távol álltak tőle az örök igazságok, éppen úgy, mint az örök igazságok megismeréséért megtenni szükséges erőfeszítések, bele is borzongott a gondolatba, hogy olyasmivel is szembesülhetne odabent (már ha felegyenesedne, ésatöbbi), ami örökre elvenné a lehetőségét annak, hogy az maradjon, aki; hogy visszamenjen csendben a saját, lényegesen kevésbé puccos irodájába, és tovább *fruitninjáz*hasson, belemerülhessen a megvilágosodás borzalmaival véletlenül sem fenyegető, repkedő digitális gyümölcsök jóleső kaszabolásába. Arra gondolt, hogy csak a saját sorsát pecsételné meg azzal, ha befelé mozdulna – vagy ha mozdulna egyáltalán; nem származott abból soha semmi jó, ha valaki odaállt a megvilágosodás ajtajába, és befelé nyitott rajta. Senki nem ment vele úgy igazán semmire, hogy feloldotta az *Idekint* és az *Odabent* közötti örökös ellentétet, átlépte a mindenkori határvonalat, amit átlépve aztán az átlépővel megtörténik... nos, a *Valami*; jeles esemény, szertartás, rítus, beavatás – pedig mennyi és mennyi próbálkozás zajlott le a világtörténelem során, a lassan

kilengő ingaként hol *odakint*, hol meg *idebent* tartózkodás mennyire átítatta a kereső, kutató ember összes cselekedetét; akiknek pedig sikeredett valami igazságszerűséget összekaparni, nos, azok erőfeszítései pláne a végtelen messzeségben tanyáztak Tibor általános erőnlétéhez képest: kimenni a pusztába, étlen-szomjan negyven nap, negyven éjjel? Remeteség, aszkézis, vándorlás ide-oda? Fel a hegyre, le a hegyről, átvonulni egyik városból a másikba? Minek? Hogy aztán megkínózzák, megöljék, meghaljon gyomorrontásban, vagy lovakat ölelgessen Torinóban? Hát kinek jó ez?

Végtelenül fárasztónak tűnt a diabolikus dichotómia: megvilágosodni csak azért, mert a tér egy megszentelt szelete felé mozdul a súlyközeppontra; feladni a *kívülről*, ahol nyugalomban, ahol békén hagyják, nincsenek botrányok, címlapok, megfejtések és megvilágosodások, és *megfeszülni*, hogy odabent lehessen – sosem szerette azokat, akik mindig csak *belülre* akarnak kerülni. Hány és hány ilyen helyzetben találta magát az évek során, ahol az izgő-mozgó, a mindenáron megváltásra vágyók mitikus erővel ruházták fel az ilyen kettősségeket: az egyetemi vizsgák során már ők maguk voltak az Odabent, és a körmüket tövig rágva rettegő diákok voltak az Odakint; aztán az Odakint egyenként feloldódott az Odabentben, és valami más lett belőle – bélyeget kapott, áldást, a belső körbe tartozók szentségét. Attól kezdve a levizsgázottak fénytől sugárzó arca betöltötte a teret, glóriájukban lépkedtek el a kevésbé szerencsések mellett, akik még nem részesülhettek a határvonalon-túliség csodájában. Nevetséges. Felesleges.

És most itt magasodik előtte ez az ajtó – és kezében ott az ajtón *túlról* érkezett üzenet. Mégis mihez kezdjen vele? A lehajolás eleve meggondolatlanság volt, hiszen Tanszékvezető úr nem örvendett kifejezetten kitűnő egészségnek: izzadó tenyere egyrészt azzal fenyegetett, hogy a sós nedvesség feloldja magában a füzetlapot, másrészt arra figyelmeztette, hogy

talán ideje volna a térdelő helyzetből felegyenesedni, mielőtt maga is a padló porrétegében landol; ahogy annak idején az apja is, aki egyébként megbecsült belgyógyász volt – megbecsültségének okait pedig közvetlenül svábságából vezette le, pontosabban sváb öntudatából, aminek alaptételei iránt Tibor nemhogy fogékonyságot nem mutatott, de kifejezetten arra a következtetésre jutott élete során, hogy az égegyadta világon semmilyen hasznuk nincs. Mert lám, az apja is mit ért el azzal (már a megbecsültségen kívül), hogy összeszorított fogakkal sváb volt egész életében, és mély, határozott hangon préselte kifelé a szavakat pengeszáján keresztül, de úgy, hogy aztán azok a szavak akkorát zuhantak, már súlyuknál fogva, hogy bármely beszélgetőpartnerének dobhártyáját gond nélkül beszakították – ilyen erős hangja volt az öregnek, akár ha arról beszélt, hogy ő persze nem *sváb sváb*, hanem igazság szerint Elzász-Lotaringiából való család sarja, de ezek a *hülye magyarok*, így mondta, ezek mindenkit egy kalap alá vesznek, mert csak a donauschwabent voltak képesek megjegyezni, az összes többi német meg már zavaros eredetűek nekik. Tibor nem érezte soha egy pillanatig sem ezt a meggyőződéses alá-fölérendeltséggel járó megkülönböztetést, amit pedig a papa még aznap reggel is fennen hangoztatott – méghozzá igen szónonkian, a szerinte igenis egytől egyig idióta magyarok közül is kiemelve kedvenc példáját, Gömbös Gyulát, aki amúgy meg német volt, ergo a németekhez még ellenségként is csak egy német érhet fel igazán, még akkor is, ha magyar – amikor is összeesett és agyi aneurizma közvetlen következményeként méltóztatott elhalálozni. Tanszékvezető úr addig is és utána is legfeljebb az egészségéért aggódott egy kicsit, és ez az aggodalom és a papa elveivel szembeni zsigeri ellenérzés arra a következtetésre vezette, hogy nem szabad túlzásba vinni a dolgokat, már ami a mozgást vagy egyáltalán a testet megerősítő tevékenységeket illeti, beleértve a stresszelés is, ami a papa

aneurizmájának felszínre bukkolásában is komoly szerepet játszott, és semmi mást nem eredményezett, mint egy „családja, kollégái és betegek körében is nagy megbecsülésnek örvendett” halottat. Istenem – szaladt ki a száján ezért önkéntelenül, és ezt az önkéntelenséget a körülötte állók azonnal félreértették, azt gondolták, talán baj van, és valljuk be, minden jel erre is mutatott; Gizella már a telefonja után kotorászott – *nyugodjon meg, Tanszékvezető úr, akarom mondani, nyugodj meg, Tibor* – és Tibor, úgy tűnt, meg is nyugodott, szabad kezével legyintett arrafelé, amerre hűséges titkárnőjét sejtette, és szeretett volna valami megnyugtatóbbat mondani neki, mint az előbbi rövid fohász, ami azonban annyira mélyről, a test fájdalmainál sokkalta mélyebbről fakadt elő, hogy nem tudott, és nem is érzett erőt újra megszólalni. Wofür?

Az ajtó minderről mit sem sejtett: mélybarna sátorvászonként feszült az iroda és a folyosó között; elválasztotta a szentélyt a tábortól. Felépítette, egymaga hozta létre a tér önálló szegletét, ami ezzel a leválasztással *terebb lett a térnél*, megszületett belőle – külön világ lett, saját szabályokkal, saját sejtekkel, a saját sejtek saját örökítőanyagával, sejtmagjával, sejt-hártyájával és határozott, elválasztó sejtfalával. Tanszékvezető úr most látta meg igazán, hogy az egyetem szervezetében az első, az összejt volt a Baranyai irodája: egy mindenki számára ismeretlen, távoli univerzum, ami mégis csak egy karnyújtásnyira terült el, a barna tölgyfaajtó mögött. Tibornak viszont egyre kevésbé volt hangulata belépni az ígért földjére – többet tett ő már annál, mint amire hivatott volt; és valahogy a végtelen megnyugvás érzése öntötte el, amint végighasalt a hideg márványlapokon. Gizella azonnal odaugrott mellé, de Tibornak láthatóan semmi különösebb baja nem volt: kisimult arca olyan emberé, aki nem azért jön le a hegyről, hogy kihirdethesse, mit tapasztalt ott, hanem mert rájött: eleve fel sem kellett volna mennie. Világosodjon meg az, akinek ilyesmire ideje van. Ebben

a lemondó hangulatban nyomta bele Gizella nyitott tenyerébe a gyűrött papírlapot is, majd a kollégák gyűrűjében éppen csak kilehelte az áldott szavakat ajkai között: *olvassa*. És Gizella olvasta, mint ahogy szent szövegeket szoktak, áhítattal, ott, a visszhangos, boltíves folyosókanyarban; a Baranyai irodájának ajtaja előtt, ahol a Tanszékvezető úr, ahogy később mindenkinek mesélte, *majdnem* szívrohamot kapott. Gizella hangja a zavarodottságtól remegve hullámozott végig a piszkosfehér falakon:

Első pont – zengedezte – az ember izolált csomópont.

Második pont – a csomópontok hálózatot alkotnak.

Harmadik pont – a hálózat végtelen adatot generál.

– itt sanda pillantást vetett a mellette kiterült főnökére, de az csak bólintott, amit Gizella felhívásnak vélt a folytatásra –

Negyedik pont – a végtelen adat gondolattá oszlik el.

Ötödik pont – a gondolat egy önmagával.

Hatodik pont – a gondolat tagadja a morált.

Hetedik pont – a valóság szubjektív.

Nyolcadik pont – a valóság relatív.

Kilencedik pont – a magasabb érzések szükségtelenek.

Tizedik pont – minden akarat feloldható egy magasabb akaratban.

Gizella elhallgatott. Döbbsent csend telepedett a kollégákra, és nem kellett sok lelki finomság ahhoz, hogy megállapítsák magukban, eljött a pillanat, amikor a jó professzor végképp feliratkozhat a „gondolkodásba belebolondultak” veretes listájára; és miután ezt mindenki elkönyvelte magában, mint egyébként is elkerülhetetlent, meg is szűnt a döbbsent: még koccantak párat a kávéskanalak, kifonódtak a keresztbe tett lábak, és mozdulatokba gyűrődtek az ingek – mindenki ment a dolgára, kivéve Gizellát, aki még akkor is a kezében szorongatta a papírt, amikor a Tanszékvezető urat az időközben kiérkezett mentősök hordágyra fektették – aztán gondosan félbehajtotta,

és amikor Tibor már semmiképpen nem láthatta, zsebre tette. Nem gondolta, hogy kötelessége lenne megosztani a nagyérdeművel az üzenet befejező sorait – a helyettesítésről úgyis az ő feladata gondoskodni, felesleges Tanszékvezető urat ilyen csekélységekkel még jobban felzaklatni:

Ps.: Feltehetően végre megőrültem, de nem vagyok démon. Az idézéssel kapcsolatosan helyettesítesemről, kérem, gondoskodjanak.

Vasile Cătărașu
Hanyatló ipar, 2021
porcelán
fotó: Biró Dávid

Závada Péter

Angyali üdvözlét

A lilium levelére szálló háziméh,
akár Fra Angelico híres festménye,
de a dolgos rovar csupán alkalmi választás,
olykor a megnevezés aktusa is elég,
mint mikor pusztán attól, hogy kimondják,
a meghatott jegyesekből férj és feleség lesz.
Hossz tengelyéből előrehajol, az üreges szártól
eltávolodva, így fogadja a hírt a fehér lilium,
a hártvás szárnyak, a tömött pollenzsák
ígéretét, a szolgától elvárt, fejnehéz alázattal.
Pedig a méh ezúttal a megtermékenyítésért,
nem a befogadásért felel, a mohó fülkagylót
pedig a harang alakú szirmok helyettesítik.
És a virág ugyanúgy sértetlen marad,
mint Fra Filippo Lippi képén az üvegedény,
melyen a magát önfeledten ünneplő fény
anélkül hatol át, hogy csorbítaná. Szinte halljuk
a zümmögést, ahogy a szárnyak a porzószalakat
megrezgetik, virágporglóriát vonnak a bibe köré
és szavakká formálják a levegő hullámain.
A háziméh röpte meredek ívbe fordul, a virág
szimmetriáját körüldöngi, a boltíves tornácon
szemünkkel követjük, visszatükrözve íriszt az íriszben.

Dupla inga

Nem véletlen, csak kaotikus, egymásra hanyatló görbék, játékukban kettős szabadságfok szédít, mikor sziklarejtekeből a muréna óvatlan tintahalra támad. Mozgásuk öntörvényű, dupla inga, a figyelem oldalazó tánca, ragadozónak a préda ösztönös meghosszabbítása. A muréna utalás, megszökik önmagától, és, mint előre szűrő mutatóujj, rászegeződik a kiszemeltre. Az élveteg, római ínycsere, aki húsából lakmározik, vagy a vérszomjas halak közé taszított rabszolgára. Crassusra saját házi kedvence utalt, akit arany ékszerekkel díszített fel, a hal, állítólag, hallgatott nevére, és ha gazdája hívta, a tenyeréből evett. Mert elég egy tengeröblöt elrekeszteni, és a vendégek biztos nem maradnak éhen, jut mindenkinek az emberhúson hizlalt példányokból a cézár diadalmas bevonulása alkalmából. És a név is hűtlen önmagához, a murénára mutat, majd cikázva továbbáll, mígnem a jelentés bekebelezi, prédájául prédájának.

Szabó Dárió

Téli fények, a háttérben gépzaj

Belülre esik az árnyék, elárasztja az embert.
A csontok halványodnak, kikerülnek.
A testen kívül széttartanak, rendszertelenül,
zörögni kezdenek a tájban, a rájuk találó
tudósok érdeknélküliségétől

távozni kényszerülnek innen is.
A föld alatti száműzetés nem lehetséges,
a felszín alá csak az emberrel együtt léphetnek be;
felfelé húzza őket a teremtés mágnese – odafent
halmazállapotukat kényszeresen lecserélik,
vázukat elfelejtik, az emberi hangokkal együtt.

Hópelyhek zuhannak szellemként, robotként érnek földet,
a szervnövesztés villódzások mentén halad, míg el nem éri
a ritmikai zavart. Járnak tanulnak, miközben bujkálnak
a tudósok előtt. Lábnyomaik a napfény nélkül is rézsínűek,
belelépnek a csendes éjbe. Megszólalni nem tudnak benne.

Eiléan Ní Chuilleanáin

A Kondás

Majd ha mindez véget ér, mereng a kondás,
Visszavonulnék valahová,
Ahová nem jutott el tehetségem híre,
S az időjárásom túl másról aligha beszélénk.

Megtanulnék kávét főzni, legalább oly jól,
Mint a konyhában sürgő portugál nővér.
Nappal kandallórácsot fényeznék.
Éberem feküdnék éjjel,
Füfelve, mint neszez a csuporban a tejföl
És a sima víztükör a ciszterna mélyén.

Bár látnám gyümölcskert fáit szabályos sorokban nőni
S tövükön tengerészkék árnyak közt rejtező rókát
Ott, ahol nyáron is korán alkonyul,
És almavirág fonnyadhat a friss ághegyeken.

(fordította: Szili M. Hanna)

Szálinger Balázs

A táj című optimista kép

Különleges nyakék vagyok az ötödik sírból,
Örök élmény egy szép élet deléről.
A dombról tisztán látszanak a kényszerintézkedések.

Szabályos harctéri alakzatban támadó és védekező
Rendbontók templomi hűvöse csap meg,
A dombról tisztán látszanak a kényszerintézkedések.

A háború új jelképei madarak, hidak, életrevaló srácok,
A vérpöttyök fölött finom diólevél. Milyen
Durva is egy sikeres ágyúöntés.

A feltámadás jegyzőkönyveztetése
Többlépcsős folyamat, s én voltam fiatal is.
Önfeledten játszom egy szőnyegen,

Nincs jókedvem, most csak boldog vagyok.

Taródi Luca

Futás

Félúton néha elfáradunk, de leülni
szégyen lenne, ennyi ember előtt,
sehol egy pad vagy legalább egy kő,
egy sötét szoba, behúzott függönyökkel.
Lehetne ez egy kora reggel, amikor félálomban
keressük az alsóneműnk, vagy
egy öntudatlan, részeg este,
mikor egy aszfalton álló, üres üvegben
elmosódott lányok és fiúk teste
gyűlik össze, mint a fény.
Félúton néha elfáradunk, kiisszuk, ami még benne volt,
mindenhonnan emberek lesnek be,
kedvesen kérdik, ízlett-e,
kellemes volt-e a felnövés ígérete?
Mi meg csak futunk, sétálunk körbe,
rég nem nézi senki, hogy ez most kinek hasznos,
van, akinek még tetszünk-e?

Kerek horizont felé kapkodunk,
rövidülő nappalok után,
elmenni sem lenne jó,
de maradni sem muszáj,
csak engedjete leülni végre.

Ereklye

Ha kívülről még frissek és üdék vagyunk,
a hajunk még erős, és csak egy-két fogunkat vertük
ki az erdei iskolák, éjszakai tévelygések
alatt, olyan betegségről beszélni,
mint nyolcvanévesen gyertyafényes randevúkról.
Hirtelen kóbor macskaként tekintenek rád,
sandán, féloldalról, hátha átad valamit
ez a hamvas, tiszta szemű arc,
most lelepleztük, gondolják,
kár érte, pedig milyen
jól áll a fenekén ez a nadrág,
de ha látnák őt belülről...
a szerveit, az agyát, hogy
nem minden ott végződik,
és talán már eleve nem is ott kezdődik el;
ez csak egy hosszú átfutás,
amelybe pont beleillünk,
a fejünk tetejétől a lábujjunkig tart.
Ha könnyen élsz, könnyen is kell menned,
mondják a bölcs szociopáták, két szivarka között,
és úgy nézel magadra, mint ereklyére,
romlott púderes dobozra a tölgyfa asztal tetején,
bár sosem volt pénzed tölgyfa asztalra,
sőt még egy rendes púderre sem,
de örülsz, hogy neked legalább van miért,
és van mit titkolnod.

Martina Drozd Smutná

Együtt széthullani, 2021

olaj, vászon

fotó: Biró Dávid

Varga Bence

Odakint

Miután eldördült a lövés, csak percekkel később volt képes végre leereszteni az egyre súlyosabbnak tűnő légpuskát. Ahogy ott térdepelt a kerítés tövében, a bokrok közé szorulva, ezen a meglehetősen esetleges rejtekhelyen, valamiért arra kellett gondolnia – mintha csak most tudta volna meg –, hogy ő már hatvanhét éves. Ez a felismerés a maga irtózatosságával és megkérdőjelezhetetlenségével, mint egy fejszecsapás, hasított belé, egyenesen a koponyájába. Csak felállás közben érezte meg, hogy az órákon át tartó bujkálástól a bokrok között térde „csaknem tönkrement”, és kabátja is teljesen átnedvesedett. Kihúzta magát és átpillantott a szemközt lévő egykori Tűzép telepre. „Ez is tönkrement” – mondogatta általában, ha az üresen álló telekre gondolt, de most, ahogy így, a november beállta óta szüntelen félhomályban, ebben a „nyálkás, gusztustalan időben” szemügyre vehette az udvarban álló, szétrozsdásodott autókat, a mindent beborító építkezési törmeléket és a bejárati kapun kint felejtett „Vigyázat! A kutya harap!” feliratot, szinte magától értetődőnek tűnt, hogy egy ilyen helyen soha semmi nem működhet már.

Gyanúsak találta ezt a részvétlenséget, ami egyre inkább hatalmába kerítette, és ami most már nemcsak a telep maradványaira vonatkozott, hanem mindenre és mindenkire, aki ehhez a városhoz tartozik. Nem értette. Hiszen itt nőtt fel, és itt élte le az életét, ezek az emberek és ezek a szétvert meg elhasznált épületek között, folyton-folyvást aggódva maga és mások sorsáért. „A jövőért!”, amit annyi minden látszott és látszik fenyegetni nap mint nap. Lehajtotta a puska csövét, hogy meggyőződjön, valóban üres, majd remegő lábakkal a lakásba indult, és közben mindegyre kereste a választ, mi történhetett.

Nem is annyira azt kérdezte magától, mi történt *vele*, hanem hogy mi történt *benne*. Mert ez a jól fölfogható változás egész testében végbement, csontjaiban, sejtjeiben, húsában és vérében, olyan határozottsággal jelent meg *benne*, ahogy egy puszkagolyó fúródik a gyanútlan vadba.

Odabent a házban sötét volt. Puskáját a falnak támasztotta, és belezuhant a karosszékbe. Teljesen kimerült, a remegés egy pillanatra sem hagyott alább. Pihenni akart, de kedvenc ülőhelye valahogy kényelmetlen volt most: az ülés besüppedt, a karfa kemény volt, a háttámla pedig túlságosan egyenes, sehogy sem támasztotta megfelelően sajtó gerincét. És a kárpit, ez az élénk, világító kárpit – „vörös, mint a kommunista nyakkendő” – milyen utálatos volt most a szemében, legszívesebben köpni támadt volna kedve a gondolattól, hogy harminc éven át itt ült, és észre sem vette, hogy csaknem teljesen rokkanttá tette ez „az otromba tákolmány”, úgyhogy feltápáskodott, és a szobát vizslatta, hátha talál valamit, akár egyetlen apró tárgyat, ami legalább egy kicsit visszazökkenti állapotából, hogy ne csak „azon”, az iménti lövésen járjon az esze. Most határozottan úgy rémlett neki, otthona már nem otthona, a lakás már csak annyit jelent számára, mint a vastag porréteg, mely mindent befedett: ott lapult a tévé tetején, a szekrényen sorakozó állatos porcelánok között, a falra felszögelt vaddisznó szőnyeg szőrszálaiban, A *világirodalom klasszikusai* könyvsorozat megfakult borítóin meg az öntöttvas gyertyatartón, amit a testvére készített neki valamikor régen, még mielőtt halálba itta magát. És le akart nézni a földre is, a sarokba, ahol – tudta – ott hever az a gobelinkép is, amit ma reggel vágott földhöz. De nem volt mersze odapillantani.

„Most már biztosan jönnek” – jutott eszébe, és a hálósobában lévő ablakhoz sietett, ahonnan messzire ellátott a ház előtt elterülő országúton, éppen abba az irányba, amerre néhány utcával arrébb a rendőrkapitányság van. Az ablakhoz tapaszt-

va fülét várta, hogy felharsanjanak a szirénák – „fel kell harsanniuk” –, hogy a láthatáron megjelenjen a kék-vörös fényben villogó konvoj, az ő konvoja, mely kizárólag érte jön. Mert célt nem tévesztett, tudta ezt most, minden eddiginél jobban tudta, hogy mi történt, és elkáromkodta magát dühében, hogy ezt tették vele, kikényszerítették, hogy lépjen, mert „egyszerűen már nem lehetett bírni”. Hogy miért őt szemelték ki, nem fért a fejébe. Az első „támadást” követően hetekig törte az agyát, mivel árthatott nekik, meg hogy egyáltalán „kik lehetnek ezek”, mire felismerte, hogy a két ikerfiú, akik biciklijükkel mindennap elszáguldanak a háza előtt, és kavicsokkal dobálják az ablakát meg a fémlemezes kapuját, a Risztung Piroska „két ökör kölke”, akiket – a szomszédok elmondása szerint legalábbis – az anyjuk tizenegy hónapon át hordott, mire „meg bírta szülni őket”. És minthogy támadásaik nemhogy nem szűntek, de egyre gyakoribbá, hevesebbé váltak, lépnie kellett valamit, úgyhogy egész nap az utcaajtónál állva várt, hogy elcsípje őket, és utánuk kiáltson valamit, például, hogy „Takarodjatok haza!”, de amazok csak még jobban lázba jöttek, még hangosabban vihogtak, egy alkalommal pedig csaknem a férfi fejét találták el. Heteken át kitaratóan kiabált nekik, feleslegesen, amikor úgy döntött, hogy komolyabb fellépésre lesz szükség. Innentől fogva nemcsak üres szavakat kiabált, nemcsak szitkozódott értelmetlenül, hanem – bár tudta, ettől még eszelősebbnek, s ettől még jobb prédának tűnik majd támadói szemében – fenyegetőzni kezdett, hogy „golyót ereszt beléjük”. Komolyan persze egyetlen pillanatra sem gondolta, hogy rájuk lő, eszébe sem jutott, hogy a lomtárnak használt garázsban ott porosodik a még apósától örökölt Slavia légpuskája.

Egészen ma reggelig.

Hogy miért éppen egy gobelinkép juttatta eszébe, nem foglalkozott vele. Az a gobelinkép, amelyet még felesége hímezett valamikor, akkoriban, amikor már egész álló nap hintaszékében

himbálózott csak, miután mindkét szemére csaknem teljesen megvakult, de az apró lyukakat valahogy még ezután is képes volt ördögi pontossággal eltalálni. Csak annyit tudott most, hogy ez a kép tartotta vakságban „annyi éven át”, erre jött rá ezen a reggelen, amikor az elsötétített szobában hunyorogva figyelte a képet, rajta azzal a lila ruhás nővel, ahogy ül a mező szélén, keresztbe tett lábakkal. Undorodva nézte, egyszerű vonalai, fantáziátlan színei arról az ízléstelenségről árulkodtak, amit akkor tapasztalt csak, ha karácsonyhoz közeledvén esti sétája során megfigyelte a házakra valósággal fölhányt, évről évre egyre elvadultabb és borzalmasabb világító díszeket. És milyen csúnya volt ez a nő, mint egy harcsának, akkora ajkai voltak a vastag gobelinfonalaktól, szeme kidülledt, orra pedig nem is volt – megboldogult felesége egyszerűen elfelejtette az orr vonalát feketével kijelölni, egybemosta az arcával. Ettől hatalmába kerítette valami kényelmetlen érzés, mintha belülről kaparásznák a bőrét, hogy ez a gobelin, ez a bárgyú tekintetű nő ott ül a város valamennyi lakásában, bárhová fordult, érezte, ahogy a szomszéd nappalijában ugyanígy figyel egy hasonló, förtelmes képről, és ettől olyannyira felháborodott, hogy kiugrott ágyából, és a földhöz csapta a hímzést. Hogy aztán valamelyest öntudatlanul, másrésztől azonban nagyon is célra irányított eltökéltséggel feltépje odakint a garázs ajtaját, és odabent rábukkanjon a dobozok mögött falhoz támasztott légpuskára, elég volt néhány perc innentől. A szándék ugyanis, hogy néhány kósza lövéssel végleg elijeszti az ikreket, az egyetlen helyes megoldásnak látszott annak fényében, hogy az iménti meggyőződése némiképp följosogította, hogy ehhez a képhez hasonló, otromba lépésre szánja el magát.

Még ki sem világosodott igazán – a postás még a hajnali hidegtől átfagyva dugdosta a megyei hírlapot a postaládákba –, amikor elhelyezkedett a bokrok tövében, a kerítés sarkában, és megtöltötte fegyverét. Lesben állt, mozdulatlanul, figyelmét

mindössze az égen elvonuló vadlibák vonták el, egyetlen perc-re, amíg a háza mögött fekvő erdő magas lombjai mögött el nem tűntek, és emlékük mindössze mindenfelől visszhangzó gáogássá halványult. Így várta őket hosszú, egyhangú órákon át, s közben maga sem tudta eldönteni, a nyirkos időjárástól vagy az izgalomtól remeg-e jobban. Hiszen izgult, nem tagadhatta maga előtt sem, hogy fél meghúzni a ravaszt, fél még a levegőbe lőni is, és akárhogy is töprengett, minduntalan arra jutott, hogy leginkább a puska hangjától tart, egy fülrepszítő dördüléstől, ami egy „ilyen napon” a maga ellentmondást nem tűrő erejével végzetes elhatározásokra sarkallhatja az embert.

Csak a légpuskára és az ikrekre bírt gondolni, meg időnként a vadlibákra.

A remegés akkor sem hagyott végül alább, amikor a fiúk megérkeztek. Már távolról hallotta őket, összetéveszthetetlen, „bumfordi” nevetésüket, rozoga biciklijük csörömpölését, amint szántszándékkal behajtanak az autótú valamennyi gödrébe. Ellenállva azonban a kísértésnek, hogy megforduljon, és szemügyre vegye őket – hiszen épp az ellenkező irányba nézett –, felhúzta puskáját, és belenézett a távcsőbe, hogy kiszemeljen egy biztos pontot, valahol a templom környékén, ahol biztonságosan az égbe lőhet, úgy, hogy mégis elég közel járjon ahhoz, hogy támadói fülét ne kerülje el a mögöttük elhúzó golyó vérfagyasztó süvítése. Abban a pillanatban, hogy a kavicsek záporozni kezdtek kapujára, nagy levegőt vett, s ravaszra helyezett ujjal várta, hogy támadói megjelenjenek a távcsőben. Utólag szerette volna azt hinni, hogy ezen a ponton megszűnt jelen lenni, hogy szemei elsötétültek, ujjá a ravaszon pedig magától cselekedett, így próbált visszaemlékezni a történetekre, ahogy most ott állt, lesújtva szobájában. De hiába erőlködött, nagyon is jól tudta, hogy szándékosan tartotta a célkeresztet azon a fiún, amelyik véletlenül saját maga hajtott a férfi puskája elé. Mert onnantól kezdve, hogy a szándék megszületett ben-

ne, ellenállásra már jóformán nem maradt semmi esélye, engedelmeskedett az őt teljességgel maga alá gyűrő akaratnak, és meghúzta a ravaszt, amikor a kereszt éppen a fiú hátán pihent, az öreg Slavia pedig akkorát rúgott, hogy csaknem kihullott a kezéből.

„Most már jönniük kell” – eszmélt föl, és újfent az ablakhoz sietett. Odakint egy megtépázott kóbor macska ugrott ki éppen a Tüzép telepről, maradék vörös bundája szinte beleolvadt a rozsdás kerítéslécek sorába. Figyelte ezt a macskát, ahogy a házak mentén meglapulva eliszkol, mint egy idegen, betolakodó, és rájött, ha valaki látná most őt, amint itt az ablakban áll, ugyanezt gondolhatná róla. Mert ebben a pillanatban meg tudta fogalmazni már, mi történt vele, kényszer szülte bosszújával, a gobelinképtől való megundorodásával mit pecsételt meg, hogy tudniillik végleg kívül került a városon és annak törvényein. Arra gondolt, nem éppen gondtalan élete során hányszor és hányszor próbált megfelelni a városlakók rá ilyen-olyan módon kiszabott elvárásainak, hányszor cselekedett saját akarata ellenére, hányszor hagyta, hogy megalázzák és a háta mögött mutogassanak, és arra jutott, hogy nem csupán kívül került a városon, hanem kilépett belőle, saját maga. Életében először ő döntött, nem gondolt senkire, csakis magára, a saját igazára, a saját igazságára, mely – kérdezte magában felvillanyozva – vajon miért érne kevesebbet „ezeknek a farizeusoknak” az igazságánál?

Ezt felismervén, mivelhogy neki helye itt többé már nincs, előkotorta katonai hátizsákját, és telepakolta mindennel, amiről úgy érezte, az útra kelésben hasznára lehet: két palack Balfi vizet, maradék kenyerét, egy bicskát, egy pár munkás kesztyűt, egy konzervnyitót, egy csomag kötszert meg kedvenc szovjet villanyborotváját, hogy mégse nézzen ki úgy, mint egy vadállat. Már húzta össze a cipzárt, amikor eszébe jutott bőrtokos Sokol rádiója is. Évtizedek óta már csak díszként porosodott a szek-

rényben, de most, az előtte álló útra gondolva rájött, hogy ez lesz talán a legfontosabb társa „odakint”, az egyetlen kapocs, ami összeköti majd a várossal. Tartott ugyanis a kíváncsiságtól, hogy tudni akarja majd, mi zajlik a világban, vagy hogy milyen döntés született ügyében, s legfőképp attól, hogy képtelen lesz ellenállni az elemi váagnak, hogy visszatérjen. Jelenlegi helyzetét mérlegelve belátta, nincs más választása, mint egy tönkrement, ócska rádió kezébe helyezni sorsát, „már ha valahogy sikerül életet lehelni bele”.

Az ajtót sem zárta be maga után – „hadd vigyék, amit találnak” – s a hátsó kertbe indult, hogy megszabaduljon a puskától. Tudta, hogy kockázatos nélküle elindulnia, de ha csak felidézte magában a hangját, elfogta a hányinger. A kertben lévő pöcegödrtől lefedő két betonlapokra, a köztük hagyott rés fölé lépett, és megnézte, biztosan üres-e a cső, majd a hidegtől megkeményedett trágyára hajította a fegyvert, s az erre a célra kihelyezett fémrúddal teljesen lefedte a nyílást.

A szél az erdőben csordogáló kis csermely hangját sodorta felé, egyszerre csábítóan és fenyegetően, és ahogy szemügyre vette a hajlongó fákat, most csodálkozott csak rá, hogy a remegés teljesen megszűnt, újra ereje teljében volt, s úgy érezte, soha többé nem fáradhat el. Maga mögött hagyta a házat, a garázst, a veteményest, a pöcegödrt, és elindult, befelé az erdőbe, ahol úgy surrant sietve, kissé meggörnyedve a fák között, akár a vörös macska. Tudta, hogy ez az erdő nem túlságosan nagy, s hogy itt elbújnia hosszú időre az önfeladással volna egyenlő, ugyanakkor azt is tudta, hogy ha nyugatnak tart, a végén egy üres mezőre juthat, ahol már csak kóbor állatok meg az égig érő villanypóznák lesznek, amik megláthatják. Hogy ez a minden környező várostól és falutól külön eső senki földje hová vezet, nem tudta pontosan, de úgy sejtette, ha kitartóan menetel, akár az országhatáron is átérhet, még mielőtt rájönnek, merre szökött meg.

Nemsokára, éppen amikor az útját keresztező kis vízfolyáshoz ért, recsegő-ropogó zajt hallott. „Az nem lehet, hogy megtaláltak...” – gondolta, és a földre vetette magát. Hiába forgolódott azonban, az erdőben nem volt senki, csak a víz folydogált unottan. „Már hallucinálsz is?” – állt fel kissé megnyugodva, de ebben a pillanatban újra hallotta a szakadozó hangot, amelybe, csak most fogta föl, emberi beszéd vegyült. Hosszasan fülelt, de képtelen volt kibogarászni a különös beszéd értelmét. Percekig tartott, mire megértette. Ledobta a hátizsákját, és térdre rogyva előkotorta a rádiót, amelynek állomásjelzője megállás nélkül csúszkált jobbra-balra. A beszéd egy pillanatra abbamaradt, mintha az ott, akit hallott, észrevette volna, hogy a férfi rá figyel. Zsigereiben érezte, hogy egymásra várnak, mérget vett volna rá, hogy a másik is a füléhez tartja most saját rádióját.

„Hová... mész?” – szólalt meg ismét a rádió, de ebben a pillanatban a beszéddel együtt a sístergés is megszűnt, a rádió állomásjelzője pedig újra megdermedt.

„Ki az? Haló? Válaszoljon!” – kiabált bele a gépbe. De nem érkezett felelet.

Egy ideig még térdelt ott a nedves leveleken, ide-oda forgatva a rádiót, aztán eszébe jutottak a vadlibák meg a piros-kék konvoj. Elmosolyodott. Felállt, táskájába süllyesztette a rádiót, majd egy ugrással a csermely túloldalán termett.

Körtesi Márton

Légnyomás

furfang-harang-szekunder-kiürül

Kongó terek ismeretlen torkolatai
nyelik le a macskakőkopogást,
mint kiürült pohár alján a levegőt.

Sápadtan tátog a jóllakottság:
ahogy a fejből a vér, elszállt a
napról is az élet minden nyoma.

Valami furfang sejthető,
meg-meglibbenő függönyök,
egy belső udvar kertjében
a szarka zavartan vihog.

Szekunder kuncogásra késztet,
de nem lesz tőle könnyebb
az egyre ülepedő légnyomás.

A presszócsörömpölés is egyre messzebb,
a szikrázó égre ájultság borul,
amíg aztán harangszó riaszt.

Hogyisne

Hogy is van ez, hogy is lehet vajon,
hogy ezt, hogy így, hogy ennyiféleképpen?
Hogy nem nyelek, de nem megy félre mégsem,
hogy egyre úgy hiszem, kimondhatom –

de mit, na mondd, s minek? Hogyisne, kérlek,
ha nem lennél süket, kihallanád
a szimfónia összes szólamát –
de fújjad csak, barátom, jól van, szép lett,

és tudjuk ám, üres tekintetekkel
kapaszkodunk a kurva lámpafénybe,
hogy egyetlen sorunk igaz legyen,

de úgy, hogy aztán nehogy félreértse
(és élni-halni, persze, úgyis meg kell):
a nyugtalanságod marad velem.

Uladzimir Pazniak

Mi csak megdöglünk majd, mint az állatok, ők pedig a mennybe mennek, 2021
poliuretán

fotó: Biró Dávid

Túl közeli egzotikum

Interjú Don Tamással, a *Modem és a Határeset*. Kortárs reflexiók a kelet-közép-európai identitásra című kiállítás kurátorával

VERESS DÁNIEL

Tragikus okokból ezekben a napokban felértékelődött Kelet-Európa, annak a kiállításnak a témája, ami miatt leültünk beszélgetni. Hétfő este van, éppen egy hete ismerte el hivatalosan Vlagyimir Putyin a donyecki és luhanszki szakadár népköztársaságokat, majd az orosz hadsereg csütörtökön lerohanta Ukrajnát. Persze a közép- vagy kelet-európaiságunkból fakadó kérdésekkel egyébként sem tudunk betelni, a művészeti szcénában sem. Ritka az olyan időszak, amikor egy éppen zajló tárlat, egy filmfesztivál vagy egy friss kiadvány ne adna alkalmat arra, hogy Ká-Európáról beszéljünk. Éppen kedden, amikor már tele volt feszültséggel a levegő, a budapesti ISBN-ben tartott bemutatót az *A Journal of Eastern European Encounters* alcímmel megjelenő bukaresti lap, a KAJET. – Az szintén egy olyan groteszk módon aktuális este volt, mint a

mostani. – Amikor bekapcsolódhattam a beszélgetésbe a közönség, az első jelentkező azt az ezeréves kérdést tette fel a szerkesztőknek, hogy szerintük hol húzódnak Kelet-Európa határai.

Nem akarlak abba az abszurd helyzetbe kényszeríteni, hogy akkor most végre te határozd meg, hol is van Közép- vagy Kelet-Európa. Viszont az szerintem legitim kérdés, hogy a saját mentális térképeden hol rajzolódnak ki a régió határai. Melyek azok a városok, helyek, ahol azt szoktad érezni, hogy „most elhagytam Kelet-Európát”, vagy éppen azt, hogy „megérkeztem”?

DON TAMÁS

Azért is jogos rákérdezni erre, mert magának a tárlat koncepciójának is központi kérdése, hogy hol fekszik a régió. Egyébként számomra Bécs egyértelműen Nyugat. Romániában és Lengyelországban eléggé otthon éreztem

magam, Pozsony viszont nyugatibbnak tűnt. Berlin pedig csodálatos, mert keleten a lepukkantsága miatt érezni lehet a hazai közép-kelet-európai bukét, viszont működik a város, és emiatt idegen. Ahogy Berlin fura átmenet Kelet és Nyugat között, úgy Szerbia Dél felé. Amikor arra jártam, néha felrémlett bennem Görögország vagy Spanyolország hangulata.

Ezek szerint fedésben van a saját Közép-Kelet-Európa térképed és az a régió, ami a kiállítás alapján rajzolódik ki, hiszen román, magyar, szlovák, cseh és lengyel képzőművészeti egyetemeken végzett pályakezdőket kértél fel. Te határozta meg, hogy pontosan hol keresed a művészeket?

Fontos volt számomra, hogy történeti szempontból megfelelően definiáljuk a régiót, ezért – még mielőtt döntöttem volna – felkértem Egry Gábort, a Politikatörténeti Intézet igazgatóját, hogy segítsen előkészíteni a kiállítás koncepcióját. Gyakorlati szempontból persze valóban az az első kérdés, hogy milyen országok tartoznak ide. A beszélgetéseink

nek az lett vége, hogy az általad említett öt országra szűkült a kör, és kimaradtak a posztsovjett államok, valamint a volt Jugoszlávia területe. Az előbbieket részben azért, mert mást jelentett a rendszerváltások után a Szovjetunióhoz tartozni, mint a keleti blokkban élni. A posztjugoszláv térséget pedig a délszláv háború miatt nehéz összehasonlítani azokkal az államokkal, ahol a kiállítók élnek.

Hogy látod, a Határeset erősíti azt az elképzelést, hogy Közép-, esetleg Kelet-Európa önálló, identitásformáló erővel bíró művészetföldrajzi egység? Vagy arra mutat rá, hogy a régió fiatal művészei számára sokadlagos a keletiségük? Esetleg meg is akarják haladni ezt az önazonosságukat?

Valószínűleg – akarva-akaratlanul – a kiállítás inkább megerősíti a közép-kelet-európai identitást, nem pedig felülírja azt. A rendszerváltások után vonzó volt ez a régió Európa és Amerika számára. Volt egy „közeli egzotikum” jellege. Sok külföldi kiállítás foglalkozott velünk, a nemzetközi artworldbe könnyebben be tudtak

csatlakozni közép-kelet-európai művészek, ahol pozicionálni is tudták magukat. Ez az időszak véget ért, ki is józanodtunk, és nem meglepő, hogy a teljes anyagot áthatja a finom irónia. Az alapkoncepcióval azonban ezt nem akartam megelőlegezni, és utólag sem akartam erre ráerősíteni az- zal, hogy a régió periférikus – vagy félperiférikus? – helyzetével játszadozzak. Törekedtem is arra, hogy a látogató ne azzal legyen elfoglalva, hogy a nyugati művészethez méri a régiót. De ehhez rögtön hozzá kell tenni, hogy egyes munkák ezzel az aspektussal is foglalkoznak. Például Molnár Judit Lilla Esési tér című installációja egyfelől arról szól, hogy a régió országai hogyan próbálnak meg legalább papíron megfelelni az EU elvárásainak. Másfelől pedig arról, hogy a kelet-közép-európai művészek több szempontból nehezebb helyzetből indulnak, mint a centrumhoz tartozó országok alkotói.

Az alapkoncepció és az egyes munkák között feszülő, ilyen jellegű ellentmondásokat egyébként egyáltalán nem bánom, mert éppen a kérdések, és nem az állítá-

sok megfogalmazása volt a cél. Például, hogy az én generációm számára mennyire fontos az, hogy hova születtünk. Arra kérdeztem rá a művészeknél, hogy tényleg számít-e ez. 1991-es vagyok, a legidősebb kiállító 1985-ben született, a legfiatalabb 97-ben. Teljesen más, szabadabb világban szocializálódtunk, járunk egyetemre, mint a rendszerváltás előtti időszak – elég csak a globalizációt és az internetet említeni. A szocializmus mégis meghatározza az életünk sok részét. A szakmait is. Akik tanítottak minket az egyetemen, a szocializmusban nőttek fel, és ettől nem tudnak elvonatkoztatni, amikor kijelölik, hogy a fiatalok neo-avantgárd törekvéseiről tanuljunk, vagy éppen milyen kiállításokat nézzünk meg. Ezekkel az áttételekkel a szocializmus arra is hat még mindig, ahogy a világról gondolkodunk.

Tehát a koncepció kidolgozása során nem állítások, hanem sokkal inkább kérdések jártak a fejedben. Van olyan ezek között, amire választ kaptál a művészekkel való együttműködés közben?

Inkább csak árnyalódtak a kérdések. De kezdettől motivált, hogy a régió kapcsán két olyan nagyobb témáról, az identitásról és a pályakezdekről is gondolkodhatok, amelyek kurátorként évek óta érdekelnek. Több projektben foglalkoztam ezekkel: az identitással mélyebben a *Családi okok miatt* című tárlat keretében, a pályakezdés problémaköre pedig a budapesti Küszöb Fesztiválnak, illetve a *Terápia* és az *Ezek a legszebb éveink?* kiállításoknak állt a középpontjában. Ez utóbbit 2018-ban Margl Ferivel és Sárai Vandával közösen rendeztünk, szintén a Modemben, és kvázi körképet akartunk adni az induló művészgenerációról.

A *Határeset az Ezek a legszebb éveink?* folytatása. Szerettem volna továbbvinni a koncepciót, és logikusnak tűnt, hogy akkor zoomoljunk eggyel kintebb, és nézzük meg a régiót ugyanebből a szempontból. A 2018-as magyar kiállítás a szakdolgozatomra épült, és amíg azt írtam, sokat töprengtem a „pályakezdő” definícióján. Semmiképpen nem akartam életkorhoz kötni ezt a kulcsfogalmat, és végül oda jutottam, hogy azokat

sorolom ide, akik a diplomázásukat követő első öt évben járnak. Még 2019 végén elkezdtem szervezni a közép-kelet-európai tárlatot, és akkor a felkért régióbeli művészek szintén beleestek ebbe az időmegtöltésbe. A Covid miatt azonban a kiállítás csak a negyedik időpontban tudott realizálódni, és persze sok minden másképp alakult, mint terveztem. Nem tudtam elutazni egyik országba sem, csak az online térben találkozhattunk a művészekkel, akik közül ráadásul többen ki is csúsztak ebből az előzetesen megállapított ötéves időszávból.

Az Ezek a legszebb éveink? esetében minden olyan fiatal portfólióját átnézted, aki 2013 után végzett valamelyik magyarországi képző- vagy fotóművészeti szakon. Ez majdnem kilencszáz diplomást jelentett, és a kurátortársaiddal – tematikai szempontokra is figyelve – ezt a kört szűkítettétek le egy harmincöt fős rövidlistára. A magyar szcénát meglehetősen jól ismered, de hogyan válogattál a szomszédos országokból?

Ezúttal kimondottan témaközpontú, kurátori kiállítást tűztem ki magam elé. Ettől függetlenül az

egyik fontos munkamódszerem, hogy ha lehetőségem van rá, akkor a kiállítókat új művek létrehozására is felkérem. Ami nem mindig egyszerű, nem mindig megzökkenőmentesen, főleg ha külföldi művészekről van szó. A Határeseten szereplő 14 művész – illetve művészpáros – közül 11 kifejezetten erre a kiállításra hozta létre a munkát. Ezt a számot a kvalitástól függetlenül intézményrendszeri bravúrnak tartom, mert Magyarországon nem igazán szokás ilyen kiállítást csinálni.

Alapvetően az volt a módszerelem, hogy megpróbáltam a saját tudásom és az internet alapján izgalmas művészeket keresni a már behatárolt országokban és a leszűkített életrajzi kritériumoknak megfelelően. Természetesen kollégák segítségét is kértem. Kurátorok, művészek itthonról és külföldről egyaránt csomó pályatársat ajánlottak. Hamar kiderült, hogy ha nem mozogsz otthonosan az adott ország művészeti életében, akkor sokkal nehezebb megtalálni a frissdiplomásokat. Sőt, egy prekonceptióm is megdőlt. Azt hittem, hogy a magyar fiatal művészek sajátja az, hogy nem figyelnek

az online jelenlétre. De nem, az egész régióban nehéz művész-honlapok és portfóliók alapján átfogóan tájékozódni. Ráadásul az életrajzokat még a portfólióknál is nehezebben tudtam megszerezni, ezért nehezítő körülmény volt, hogy a diplomázás időpontjához kössem a művészek beválogatását. Szóval sokkal nyögvenyelősebb volt, mint amikor a magyar szcénát néztük át. De aztán nagy nehezen összeállt.

Végül a legizgalmasabb művészek szerepelnek, vagy a tematikai szűrés miatt ki kellett hagynod olyanokat, akikkel szívesen együtt dolgoztál volna a portfóliójuk alapján?

Amikor új mű létrehozására kérek valakit, akkor megnézem a korábbi munkáit, arra figyelve, hogy foglalkozott-e már az adott kiállításba vágó kérdésekkel vagy legalábbis hasonló problémával. Ezúttal sok absztrakt kiesett, hiszen ha valaki koncepciózusan monokróm képeket fest, akkor a kedvemért nem fog a régiós identitásra reflektálni. Kimondottan kevés olyan korábbi munkát találtam, ami a régióval foglalkozott, vi-

szont olyanokat igen, amelyek a nacionalizmust vagy más társadalmi kérdéseket boncoltak.

Szóba hoztad már, hogy a tárlatot átjárja az irónia. Amikor végigjártam a tárlatot, feltűnt, hogy kevés a konstruktív munka, inkább valóban ironikusak, sőt akár egyenesen kritikusak vagy cinikusak a művek. Esetleg ez a hangvétel a kurátori koncepciót tükrözi?

Egyáltalán nem sugalmaztam nekik, hogy miként viszonyuljanak a kérdéskörhöz.

Ezek szerint ennyire kiábrándult nemzedék a miénk itt, az Elbától keletre?

Nehezen tudok a generáció nevében nyilatkozni, de a kiállítás valóban tele van cinikus, kiábrándult és kritikus művekkel. Mondjuk, olyan túl sok okuk nincs is az optimizmusra. Persze nem tudom, hogy melyik generációnak volt, és abban sem vagyok biztos, hogy Nyugat-Európában optimisták lennének az elsőgenerációs képzőművészek. Biztos vagyok benne, hogy ebben a klímakatasztrófa és más globális folyamatok is közrejátszanak.

Világos, viszont a „régio” éppen az egyik a társadalomtudomány kevés jövőcentrikus kifejezése közül. Azt értem ez alatt, hogy ez az egyik olyan fogalom, aminek segítségével időről időre próbálják felülírni a sovén és politikai határok mentén mozgó gondolkodásmódot, miközben a globalizmusra is helyénvaló válasz lehet. A kurátori koncepció középpontjában pedig egyértelműen a régio áll, és megkockáztatom, hogy csak Bozzai és Máté Dániel élt a pozitív olvasati lehetőséggel.

Ha akarom, akkor a Bozzaié is kritikus... Szerintem egyébként azért különül el az ő munkájuk a többitől, mert nem kimondottan egy időszakra – az államszocialista vagy a rendszerváltás utáni évtizedekre – fókuszálnak, hanem a régióról több századot átölelve, nagy léptékben gondolnak. De Olga Dziubak festményeit is tudom kétféle előjellel olvasni. Egyfelől kritikát fogalmaznak meg a lengyelországi abortusz- és a magyarországi LMBTQ-ellenes törvénnyel, illetve általánosabban azzal kapcsolatban, hogy az állam beleszól a testünkhöz való viszonyunkba. Másfelől nézve viszont

ezek a képek teljes szabadságot is hirdetnek, miközben azt kérdezik, hogy miért ne lehetne olyan a viszonyom a testemmel, mint amilyet szeretnék.

Kevés a klasszikus médium, a művészek inkább installációkkal és rendhagyó, nem egy esetben zavarba ejtő anyagokkal dolgoztak. A Határeset ebben a tekintetben tükrözi azt az összképet, amit az online térképező munkád végén kaptál? Tényleg így aránylanak egymáshoz a klasszikus és az új médiumok ebben az öt országban? Nehéz kérdés, mert összetett okai lehetnek annak, hogy bizonyos médiumok milyen reprezentációval bírnak az intézményrendszer bizonyos szegleteiben. A kereskedelmi galériák felől nézve ez egy festészeti régió, sőt a figurális festészet régiója. Az absztrakció legújabb válfaja kimondottan felkapott. A most a Modemben kiállítók közül Renáta Pintérovát, Jakub Chomát és Erményi Mátyást összefüggésbe is lehet hozni ezzel az áramlattal.

Noch dazu a régió kortárs művészetének két legpiacképesebb ex-

portcikke, a lipcsei és a kolozsvári iskola szintén figurális festőket takar, akik közül nem is egy éppen a 20. századi totalitárius rezsimek korából veszi a témáját.

Az a kilencvenes és a kétezres évek volt, 2010 körül kifutott mindkét „iskola”. És ne feledd, hogy társadalmi kérdésekre nehez klasszikus médiumon keresztül válaszolni! Vasile Cătăraiu ilyen szempontból gyönyörűen megoldotta a házi feladatot, mert porcelántárgyakkal mondott el egy történeti helyzetet a hetvenes évek Romániájából. Egyébként én magam meglepődtem azon, hogy a felkérés nyomán ilyen számban készültek festmények vagy festményyszerű munkák. Nem számítottam ennyire sem.

Ha tematikai szempontból nézzük a kiállított munkákat, és megpróbáljuk a régióval összefüggő lényeges altémákat, hívószavakat letisztázni, akkor hamar látható lesz, hogy a legtöbb kiállítónak az államszocialista félmúlt jut az eszébe Kelet-Európáról. Nem mindenkinnek a rendszer maga, többeknek inkább csak egy-egy jellegzetes részlet, mint például egy ikonikus

bukaresti szocmodern bérház Megan Dominescunak. Meglepett, hogy a szocializmusra asszociáltak a legtöbben?

Egyáltalán nem, valahol vártam is. Ez a múltnak az a része, amit érzékelünk, látunk, tapasztalunk magunk körül, és emiatt biztonságosabban is mozgunk benne. Nemcsak a vizuális kultúránkat határozza meg, hanem sokat is hallunk erről. Ebben az időszakban játszódna a családi történetek. Ugyanakkor az Egry Gáborral folytatott beszélgetések és az olvasmányaim is abban erősítettek meg, hogy nem lehet megérteni a mai Közép-Kelet-Európa társadalmi és politikai berendezkedését csak az 1945 utáni történelem alapján. Nyilvánvalóvá vált számomra is, hogy mélyebbre kell menni. Végül 1848-ig mentünk vissza. Ezért volt fontos az – és voltaképpen ez is az egyik kuratori módszerem –, hogy kortárs művészek tárgyai mellett más diszciplínák képviselőit szintén integráljam valamilyen módon a kiállításba. Korábban dolgoztam együtt szociológusokkal és pszi-

chológusokkal, most történést kívánt meg a téma. Egry Gábor pedig a friss, kortárs művek köré egy masszív történeti kontextust épített fel három fókuszponttal: ezek a határ, a nyelv és a regionális identitás. Tükrözi mindezt a kiállítás installálása is: tudatosan a teret tartó pillérekre matricáztuk fel a társadalmi-politikai hátterre fényt vető szövegeket.

Az államszocializmus után a kiállítás második legnépszerűbb hívószava a monumentum, meglepően sok munka reflektál a köztéri művészetre. Ha felállíthatnád az egyiket rendhagyó emlékműként itt, a Baltazár téren, melyik lenne az?

Irmina Rusicka roncsolt buszmegállója. Benne is van a címében, hogy Közép- és Kelet-Európa emlékművének készült. És ha megállsz előtte, egyébként sem tudod, hogy jön-e az a busz. És ha mégis jön, akkor hova visz? Keletre? Nyugatra?

A beszélgetésre 2022 februárjának utolsó napján a debreceni Modemben került sor.

Megan Dominescu
Piața Unirii, 2021
hímzés zsákvászonra
fotó: Biró Dávid

Szöveget elhelyező kísérlet

Kállay Géza, *Melyik Erasmus kávéházban*, Budapest, Liget Műhely Alapítvány, 2021

Kállay Géza *Melyik Erasmus kávéházban* című kötete nyomtatásban már megjelent 2007-ben a Liget Műhely Alapítvány gondozásában. A kötetben akkor megjelent hét szöveg immár e-book kiadásban is elérhető, sőt, a kötetben összegyűjtve egy helyen olvasható a 2007 után megjelent három novella is. A 2021-es elektronikus kiadásban továbbá helyet kapott egy verscsokor is: *A Bolond levelei Cordeliának*. Bár jelen írás apropóját a frissen megjelent kötet adja, egy új, bővített kiadást mégis kényszeresen összemér, és a szövegeket egymás mellé helyezi az olvasó. Ennek kapcsán persze felmerülnek kérdések, például az, hogy mégis miben más, mi újat hoz, mi a célja, és egyáltalán, van-e szükség egy újabb kiadásra. Ezekén túl, a kötet olvasása során még azt a kérdést is feltehetjük magunknak, hogy mégis hol helyeznénk el ezt a szöveget az irodalmi kánonban. Ez utóbbi kér-

dést már maga a borító is sejteti, hiszen majdhogynem megegyezik a print és az e-book verzió borítója, egy jelentéktelennek tűnő különbséggel: hiányzik a „novellák” címke. Ennek az egyik oka természetesen az is lehet, hogy a kiadás már nemcsak novellákat tartalmaz, hanem verseket is, és így okafogyottá vált a címke, de az is megeshet, hogy egyszerűen lehagyták a szerkesztők. Persze az a helyzet is fennállhat, hogy a kötetben nem is novellák vannak. De ne szaladjunk ennyire előre, mindenről a maga helyén.

Először kezdjük az általánossal, a szöveget mintegy távoli helyről, személytelenül, pusztán tárgyként vizsgálva. Az újonnan megjelent e-book haszna, hogy Kállay Géza novelláit nem három kötetben, térben és időben szét-szórva, hanem egy helyen, egy kötetben olvashatjuk. A most megjelent novellák közül egy a *Semmi vérjelben* (2008), kettő pe-

dig az *És most: beszélj!*-ben (2013) jelent meg. Egy új kiadás mellett szól az is, hogy ilyenkor van lehetőség helyesbítésre. Ezt a feladatot csak részben teljesíti az új kiadás, hiszen a nyomtatott verzióban hibás tartalomjegyzéket immár javítva találjuk, de sajnos még a mostani szövegben is maradt pár elgépelés a tizenöt évvel ezelőtti kiadásból. Persze azt is mondhatjuk, hogy négy elgévelt szó – legalábbis én ennyit vettem észre – nem számít, és helytelen lenne ezt felhánytorgatni egy háromszázhetvenkettő oldalas könyv kapcsán. De mégis helyénvaló lehet ez a kritika, ha figyelembe vesszük, hogy a novelláskötetben magának a nyelvnek is központi szerepe van. Aki ismeri Kállay Géza munkásságát, annak ez nem nagy meglepetés, hiszen a szerző eddig megjelent műveiben gyakran már a címben is a nyelv és a nyelvhasználat kerül előtérbe: *Nem pusztá szó* (1996), *A nyelv határai* (2006), *Személyes jelentés* (2007), *És most: beszélj!* (2013), *Mondhatunk-e többet?* (2018), hogy csak a hosszabb írásokat említsem. A nyelv kitüntetett szerepet kap az összes mű-

ben, így itt is, de a *Melyik Erasmus kávéházban* mégis kilóg a sorból, hiszen az imént felsorolt könyvek elsősorban tudományos művek, vastagon lábjegyzetelve, hivatkozásokkal ellátva, formai nyelven, magas tudományos igényességgel megírva, egy olyan olvasóközönség számára, amely otthonosan mozog a filozófia és a szépirodalom világában. Ennek megfelelően ezeknek a műveknek a címei alatt olyan címkéket olvashatunk, mint „Shakespeare-tanulmányok”, „filozófiai tanulmányok”, „nyelv, irodalom, filozófia”, „nyelvfilozófia, dráma, elbeszélés” vagy „nyelv, irodalom, filozófia”. A *Melyik Erasmus kávéházban* viszont egy szépirodalmi alkotás, és ennek megfelelően a cím alatt 2007-ben a „novellák” címke állt. De miért számít ez, már ha egyáltalán számít? Ha az e-book nincs novella-gyűjteményként felcímkézve, akkor már nem is az? De akkor mi lesz belőle? Talán regény? Vagy

megszűnik szépirodalmi műnek lenni? Netán fikcióból valósággá válik? Bármennyire is túlzásnak tűnik, de nekem épp ez az utolsó kérdés sejteti azt, hogy miért is hiányzik a „novellák” megjelölés a borítóról. Ezzel a személyesebbnek ható megállapítással kicsit közelebb is kerülhetünk a szöveghez, szóval hagyjuk magunk mögött a kontextust, a borítót és a tartalomjegyzéket.

Az általános helyett vessünk egy pillantást a konkrét szövegre. Itt már nem a formai megjelenésre gondolok, hiszen a nyelv nem csak hanghullámok rezgéseiből, papírra nyomtatott tintából vagy a képernyőn vibráló pixelekből áll. Figyeljünk most inkább arra, hogy mi a kötet fő története. Annak ellenére, hogy egy novelláskötetet tart a kezében az olvasó, a könyv olvasható akár regényként is – de nem csak azért, mert a „novellák” címke hiányzik a borítóról. A könyv azért is működhet regényként, mert az egymást kronologikus sorrendben követő novellák gyakran utalnak egymásra, így néhol azt az érzetet keltik, mintha egy regény fejezeteiként funkcionálnak. Amennyiben re-

gényként olvassuk a könyvet, akkor kissé zavaróak lehetnek azok a részek, amelyek újra és újra bemutatják a novellákat összekötő központi elemeket, de ahogy novelláról novellára – vagy fejezetről fejezetre – haladunk előre, ezek a magyarázó szövegrészek is egyre rövidebbekké, a fejezetek közti utalások pedig egyre gyakoribbá válnak, mintha az évek során a szerző maga is inkább regényként kezdett volna tekinteni a történetre. Bár néha akaratlanul is regényként olvastam a könyvet, közel sem biztos, hogy ez a helyes megközelítés, mert így nemcsak azzal a problémával szembesülünk, hogy az első és az utolsó fejezet nem illeszkedik szorosan a fő cselekményszálhoz, hanem azzal is, hogy a cselekmény igazából nem túl komplex: egyes szám, első személyű narratíva keretében egy doktorandusz életébe nyerhetünk betekintést. A doktorandusz egyik legjobb barátja, Remko feltalál egy különleges szerkezetet, amit Szövegbe Helyező Szerkezetnek hívnak. Ezzel a mobiltelefonra hasonlító eszközzel szó szerint beléphetnek a szöveg világába, egyfajta valóság-

ként megtapasztalva azt. Sőt, a szövegből a karakterek a mi világunkba – bocsánat, az ő világukba – is képesek átutazni. Így például a Szerkezetnek köszönhetően Hamlet kiszabadul a fiktív Dánia börtönéből, és a filozófia professzoraként álneven tanít egy angliai egyetemen, de azt is láthatjuk, amint a doktorandusz elutazik *A velencei kalmár* 1595-ös előadására, ahol találkozik Shakespeare-rel. Shakespeare maga ugyan nem kulcsszereplője a darabnak, de áthatja az egész művet, hiszen a novellák jelentős részét akár Shakespeare-drámák modern feldolgozásainak is tekinthetjük. Nemcsak a *Hamlet* és a *Kalmár* hatja át a novellákat, de az *Othello*, a *Macbeth*, a *Téli rege*, a *Lear király* és a *IV. Henrik* is éreztetik hatásukat. És ez még csak Shakespeare! A novellákban így vagy úgy, de akár csak utalás szintjén is felbukkan Ludwig Wittgenstein, Søren Kierkegaard, Saul Kripke, Albert Camus, Oidipusz, Ovidius, Husserl, Nietzsche, vagy Poe, hogy csak az ismertebb neveket említsem. Mivel a szerző egyetemi tanár volt, így az olvasónak sem árt, ha legalább felszínesen

ismeri az imént említett szerzőket, darabokat, és karaktereket. Ha valaki behatóan foglalkozott a fenti szerzőkkel és műveikkel, annak egy aranybánya az egész novelláskötet, hiszen számtalan utalást felismerhetünk, ami egyrészt régi ismerőssé teszi az újonnan olvasott szöveget, másrészt viszont a régi klasszikus történeteket is új megvilágításba helyezi. És itt ismét visszakanyarodnék kicsit a borítóról hiányzó novella-címkére. A címke nem csak azért hiányzik, mert akár regényként is tekinthetünk a kötetre, épp ellenkezőleg. A novellák önmagukban jobban megállják a helyüket, mintha egy regény fejezeteiként olvasnánk őket, mivel a gondolati mélységük kompenzálja a cselekmény egyszerűségét. A novellák olvasása során gyakorta az az érzésünk támadhat, hogy nem szépirodalmat, hanem irodalomkritikai esszét olvasunk, vagy egyetemi előadást hallgatunk. Ebből a szempontból a kötet tényleg nem pusztán novelláskötet. Mélyreható metafizikai elemzéseként, vagy a szerző fentebb említett tudományos művei közé sorolható irodalmi esszégyűjteményként is

közeliíthetünk a szöveghez. A legtöbb esetben nem is maguk a történetek vagy az elbeszélés módja az igazán izgalmas, hanem az a fajta hiteles műelemzés, amit a leginspirálóbb egyetemi előadásokon is ritkán hallunk. Persze ha az olvasó könnyed novellákat szeretne olvasni, akkor nem biztos, hogy a *Melyik Erasmus kávéházban* lesz a legkézenfekvőbb megoldás, hiszen van, hogy oldalakon keresztül dialógusnak álcázott filozófiai esszét olvasunk. Ez önmagában nem baj, de jobb, ha tudjuk, hogy nem könnyű olvasmányba vetjük bele magunkat.

Hogy még ennél is pontosabban meg tudjuk határozni, milyen művel állunk szemben, muszáj még ennél is közelebről vizsgálni a szöveget. Nem a történetre gondolok, hiszen az kevésbé tűnik kiemelkedőnek, hanem inkább a jelentésre. A korábbi analógiánál maradván, a nyelvnek van egy különleges része – hangok, mondatok, konvenciók, helyesírás stb. –, és van egy általa teremtett világ is, ez a történet. De ezen a történeten túl, vagy talán ezen belül, a nyelv hordozhat valamilyen jelentést is. A *Hamlet* történetét felfog-

hatjuk úgy is, hogy csak egy kora újkori angol költői nyelven megírt dráma arról, hogy hogyan bizonyítsunk rá valakire egy gonosz gyilkosságot, és vegyünk elégtételt. Van benne gyilkosság, intrika, humor és áruulás, mint bármelyik szappanoperában, de mégsem ezek tették világhírűvé a darabot, hanem a történet mögötti jelentés. Azok a rejtélyek, amelyek a szavak és a tettek mögött sejlenek fel, és mivel részben homályban maradnak, mindenkinek más és más forma rajzolódik ki az árnyakból. Ez pedig a legtöbb esetben teljes mértékben személyes, amiről nem szokás filozófiai értekezésben vagy irodalomkritikában beszélni. És itt lép közbe a Szövegbe Helyező Szerkezet, amely lehetővé teszi, hogy a szövegekben igazán magunkkal találkozzunk. Azzal, ahogy mi viszonyulunk a szöveghez és önmagunkhoz. Ezért is válik a *Melyik Erasmus kávéházban* többé, mint intelligensen megfogalmazott műelemzéssé vagy személyes hangvételi novelláskötetté. Sok más címkét is rá lehetne aggatni, hiszen akár egyetemi regényként – angol-szász területen *campus novel* né-

ven ismert műfaj – is olvashatnánk, elvégre a történet nagyrészt egyetemi helyszínen játszódik, és az egyetemen dolgozókról és tanulókról szól. Lehetne akár önéletrajzi ihletettséggű novelláskötet is, hiszen számos közös pontot vélhetünk felfedezni a narrátor és a szerző között. De nem ezektől válik személyessé a mű jelentése. A novelláknak nemcsak értelmük, hanem tétjük van. Ez a tét pedig felettébb személyes, hiszen ezen áll vagy bukik, hogy mennyire tudok részt és felelősséget vállalni a világban magamért, hogy mennyire vagyok hajlandó átadni magam – nem az intellektusom vagy a képzelőerőm, hanem a legbensőbb egyedi énem – egy történetnek, amin keresztül szembetalálkozhatok magammal. A fikció és a valóság találkozásakor jön létre az a személyes jelentés, ami nem a fiktív történetből számunkra jelentőséggel bíró mozzanatok emeli ki, hanem az én, saját – személyes – jelentésemet helyezi a középpontba.

A kötet ugyan nem csak ilyen súlyos etikai vonalon mozog, a könnyedebbnék szánt humoros részek is mások, mint amit az

egyetemi regénytől várnánk. A satirikus hangnem, az egyetemi lét abszurditása, a korrupció, az egyetemi polgárok esendősége szinte teljes mértékben hiányzik a darabból. A szerző ennél sokkal emberségesebben bánik karaktereivel, gyengéden mutatja be gyarlóságait és töretlen szimpátiával viszonyul irányukba. Továbbá a humor forrását leggyakrabban az olyan szójátékok adják, mint amilyeneket a szerző tudományos(abb) munkáiban is olvashatunk, így a *Személyes jelentés* „Általános vagy személyes?” fejezetének kezdetén: „Van fogalmad? Fogós, illetve fogas kérdés, foglyul ejt, talán megfoghatatlan, mi ez: talán a fogalom fogalmáról kellene, hogy fogalmam legyen? Semmihez sem fogható kérdés [...]” (25). Az ilyen szójátékok és kötetet átható angolos, feszes felső ajkakkal visszafogottan mosolygó humorforma viszont a Szövegbe Helyező Szerkesztet hatását negálhatják, de ez *személyes* ízlés kérdése. Részben ez a személyesség is hozzájárul ahhoz, hogy a szöveget magunkhoz viszonyítva hogyan helyezzük el. Szembe is helyezkedhetünk

vele, de akár magunk elé is helyezhetjük tükörként.

Ha ezt a helyzetet tisztáztuk, akkor visszatérhetünk a kezdetben felvetett tárgyilagosabb kérdéshez is az új kiadás helyzetét vizsgálva. Kétségtelenül hasznos egy helyen olvasni a Szövegbe Helyező Szerkezet köré felfűzött novellákat, amelyek egy szép keretet kapnak a *Lear király* témájához reflektáló két írással. Bár sem

a „Jobbítsd szavaidat”, sem „A Bolond levelei Cordeliának” nem képezik organikus részét a kötet fő irányvonalának, a keretes szerkezet remélhetőleg önmagán túl mutat, és egyfajta jelzsképp megelőlegez egy, a jelenleginél is teljesebb gyűjteményt, amiben a szerző többi szépirodalmi írása is helyet kaphat, mint a „Szabad vers (is)?” vagy a „Lovran, 1939-1965-2002”.

Dávid Gergő

Megélés és átadás, sematizmus és gyászfeldolgozás

Terék Anna, Háttal a napnak, *Szabadka, Forum–Kalligram, 2020*

Terék Anna legújabb, Antal László által rendkívül jól illusztrált verseskötetének közlése a lelki fájdalom feldolgozásának metaforizált lehetősége az élőbeszéd formai beiktatásával. Ezzel a jelentős vállalással egyszerre kettős terhet vesz magára: egyrészt a mottóval („Nézd, a tenyeremre rajzoltalak; / falaid szemem előtt vannak szüntelen.” Iz. 49., 16.) a költői be-

széd nyelvének alapját megteremtve a traumákból való kiszabadulás lehetőségét keresi a metaforikus képekkel felépített misztikusságban (a sötétség mint elnyelő entitás), másrészt a trauma átadásának problematikus folyamatát is kiemelten bevonja. Implicit módon így a tartalom (trauma megélése és súlya) és a forma (trauma átadása, megol-

dáskeresés, élőbeszéd-szerűség) közös működésével létrehozott belső kényszer megjelenésére lehet számítani, amely egy jelentős verseskötet ígérését hordozhatja magában.

De nem ezt kapjuk. Ahelyett, hogy a mottóhoz és a gyászfeldolgozáshoz igazodva, az említett kettősséget bejárva, teljességlvű vagy rontott esztétikát vinne végbe, az igazi fájdalmakat csak körüljáró, a versek metaforikus szintjén már tét nélküli képeket kapunk. A téma és a poétikai nyelvezet így nem egységes, vagy nem szándékoltan egység nélküli. Az élőbeszéd és a metaforák megalakotottsága a legkevésbé sem inkonzisztens, ezért a mottóban megidézett „falak” nem remegnek bele a megjelenő tragikus események kibontakozásába, hanem paradox módon éppen megerősítik azt. A „falak” úgy állnak, hogy az azok megszüntetésére érkező intenciók folyamatosan téglákká szervesülve járulnak hozzá a fennmaradásukhoz. A szerkezet önellentmondásba fullad, a versek tragédiája súlytalanná válik.

Éz akár egy termékeny nyelvezetet is eredményezhetne, vi-

szont mivel a metaforákba kódolt az egységesség (egy-egy metafora mindig ugyanarra utal), az élőbeszéd álcázott összeszedetlensége pedig nem a vers többletjelentésében érdekelt, hanem a narrativitásban, így az eredmény egy olyan erőltetett struktúrát felmutató versnyelv, amely éppen a benne felsorakozó tragédiákat teszi érvénytelenné már a nyitóversben is: „Tudja, uram, én egy / percig sem gondoltam, / hogy az a feketeség / nekem int” (15). A feketeség a vers első sorában felbukkanó („Csak a közepe sötét az égnek.” [9]) metaforára utal, amely a misztikusságot sejtető mivolta mellett a gyász és a tragédia interiorizálódását előlegezi meg. A gyász kibeszélhetőségére alkalmazott élőbeszédszerűség („Látja, uram?” [10]) a gördülékeny olvasást szolgálja, viszont az ebbe ágyazott gyakori „húzás” metafora egy olyan tág értelmezésspirált indít be, amelylyel kevésbé lesz átélhető, mert hogy nem kezd velük semmit. A „húzás” metafora és rokonai kiegészíthetnék a tragikusság versnyelvben való fellelhetőségét rendszerszinten is, azonban a ki-

szolgáltatottság érzésének megteremtésében részt vevő sematikus „húzás” csak abban érdekelt, hogy a kötet végére, minden innovációt mellőzve felválthassa a „csúszás”, ami egyértelműen a metaszint negatívából (gyászmun-ka) pozitívba (tovább lépés) váltására utal.

Ám a nagyon imponáló hangzatosság, ami szorosan összekapcsolódik e képek működésével, az erősen költői rendszerekben gondolkodó versstruktúrában nem kap kifejtést. A metaforák így semmilyen természetességet nem nyújtanak. A sematikuságot bizonyítja továbbá, hogy minden hangzatosságra épülő metafora mögött egy rendszer feltételezhető, azonban amint a költői kép kibontására kerül a sor, nem marad benne tartalom, csak érzület. A hangzatosság tehát csak annyiban fontos a kötetben, amennyiben érzelmeket indít be, viszont amint már értelmi szinteket egészítene ki (létrehozva a tartalom és forma tökéletes együtthatását, amit a kötet bejelent), elveszti jelentőségét, ezzel kényelmesen elutasítva a gyászfeldolgozás valódi dimenzióit – már-már „hazug-

nak” hathat. Az érzület célja így nem a legpontosabb átadás, hanem a megélés, kárára az előbeszéd-szerűséggel megteremtett feltétlen őszinteségnek, ami azt az olvasói benyomást alakítja ki, hogy az átadás (netán megoldáskeresés is) lesz a legfontosabb feladata a kötetnek.

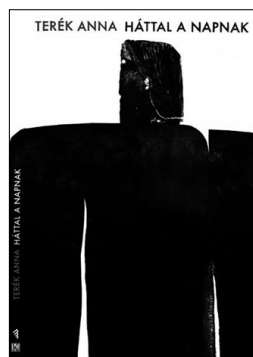
Miközben a kötet tartalmi része az átadás sikerességével, így magának a problémának az írott szövegbe való szublimálásával zárul („arccal a napnak” [111]), amiből feltételezhető, hogy a cél az olvasó és a mű közti kölcsönös átadás-jelenséggel működő „megoldás-alakzat” létrehozása (maga a mű megírása és az értő olvasó elé kerülése a tragédiák lelki feloldása), aközben a metaforák épülése azt mutatja, hogy az átadás-jelenség nem célt ér a szöveg végén, hanem folyamatosan sikeresen keletkezik. A kötet állítása szerint az átadás nem a zárlatra hagyott végső hatás, hanem már „útközben” is működő, versstruktúrába oltott teljesség, viszont a metaforák hamarabb érik el a teljességet, mint ahogy azt a tartalmi rész indokolná: a feloldás már megsejthető, mie-

lőtt az explicit feloldáshoz érnénk a könyvben. (pl. A sónak egyszerű és a Reggel című versek „egymásra-olvasásakor”). Márpedig kevés rosszabb van annál, mint az, amikor előre tudjuk, hogyan fog végzõdni a mû.

A gyászfeldolgozás elõre hozása a metaforikus képek alkatrészeiben, vagy zárásban felbukkanó semleges fogalmakban mutatkozik meg. Az olyan semleges szavak, mint a „valami” vagy a „gondolat” többszöri hangsúlyos használata belülrõl bomlasztja a metaforahálózat színtereit – hiszen nincs adekvát jelentésük –, mint a versépitmény csúcsa („Nem tudok aludni, uram. / A lábamban, mint / izzó huzal, / feszül és éget / valami.” [21]). Azon túl, hogy ez a semmitmondás gyanújával vértelmezi fel az olvasót, a mondás vágyának õszinteségét is megkérdõjelezi: a beszélõ a folyton visszatérõ, megszólító és/vagy a figyelmet akaratosan magára erõltetõ személyként van jelen, miközben ezt a „valami” és a „gondolat” kifejtetlenségével önmagában nem érdemli ki. A folyamatos elhallgatottság fokozatosan oldódik fel konkrét események

hétköznapi kijelentéseivel, ami a semleges szavak kiemelésével ugyan nem, de céljában megfelelõen mutat kiutat a megoldás felé.

Az érzület kihangsúlyozása az értelem szintjei felett ellentmondásban van a verskonstrukciók „receptjellegû” megvalósításával is. Feltûnõen két pólus mentén épülnek fel a kötet versei. Az elsõ módszer egyértelmûen az álnaiv, vagy sok esetben közléskényszerrel ellátott, kizárólagosságot mutató kezdésekben rejlik („Az ember agya rosszabb, / mint a szivacs” [78]), ami után kötelezõen egy továbbgörgetett, kevésbé innovatív metaforahálózat bomlik ki. A második (egyben autentikusabb) módszer pedig a kérdéssel affektáló, az élõbeszéd-szerűséget imitáló, egyszerre hely-, idõ-, és/vagy témamegjelöléssel induló versséma („Messze van még a lakása, uram?” [38]), amely a semmibõl elõtörõ, a kontextust tekintve leginkább a traumatizáltságot mutató vers-

indítás alapjait mutatja. Ezen sémák egyfelől biztonságot, követhetőséget adnak, ami újból az átadhatóság kiemelését is jelzi, másfelől viszont magának az élőbeszédnek a spontaneitását indirekt módon diszkvalifikálják. Ezzel pont az olvasóra való hatást kezdi el megszüntetni, és felszámolja a tragédiák alapvető problémáját: az érthetlenséget.

Példaértékű sematikus verskonstrukció a *Visszahulló vasak*, amelynek elején az égbolt metaforája szolgál alapként, így szinte tudható, hogy a versben újból hangsúlyosan említve lesz az égbolt, ha a verskezdetben is megjelent. Receptszerűen olvasható a következő versszakban: „Szikrázott a város, fölötte / az ég is”, majd a harmadikban is: „Megesett, hogy több vas volt az égben, / mint madár”. A visszatérő képek égben lejátszódó folyamatai viszont nem adnak hozzá a vers értelmezéséhez, mivel a költőien működő külső világ („a léghárítás villogó fénye”) belső világgá való transzformálása („az ember homloka mögé meg / beszorul a sok villanás”) már eleve megképzí a tragikus történetet, és

azt, ahogyan a beszélő viszonyul lelki folyamataiban mindehhez. Sőt, a belső történések fényében visszavetülő metaforikus képi megjelenítést „visszaszélesíti” a külvilágra, ezzel végletekig fokozva az élmény intenzitását: „mindent ha lassan pörkölni akarta volna / a villogó látóhatárt”. E mellé feleslegessé válik az égbolt többszöri kiemelése, hiszen csak egy olyan misztikus körvonalat alkot a vers köré, amit a sematikus folyamatosan elhomályosít.

Ezen verskonstrukcióra rakódik rá az álnaiv beszédmód („Szép hangja lehet annak is, / ahogy a golyók egymás után / visszaesnek”), a kitérés („Egyszer lehullott / három amerikai katona is”), majd a zárlat súlytalansága („mikor szakad végre ránk / a szabadság”). A kitérés még betudható az élőbeszéd-szerűségnek, viszont a zárlatban, ha a szabadságba fulladó költői képek rendszerét tekintjük, akkor az addig felépített intenzitás azt követelné meg, hogy egy árnyalt befejezést kapjunk, de csak a „szabadságot” kapjuk. Ez a felesleges egyértelműsítés vagy túlmagyarázás idegen a vers nyelvezetétől, így a

konstrukciók legfőbb hibája, ami versről versre rivalizál a külső és belső világ egymásra vetülésének művészi teljességével, hiszen a világok egyesítésének technikája már önmagában felmutatja a gyásznak azt a folyamatát, amelyben minden egyes valóságdarab gyászmunkával töltődik fel, a végletekig kozmikussá téve azt.

A köteten végigvonuló allegóriának szánt eszköz pedig a végére nem jelentkezik olyan kibontással, amely indokolná az ég temérdek (34!) megjelenését a könyvben. Zavaró lehet továbbá az olykor klisékbe csapó sorok („lóg a lába az esőnek” [17]), elhaldaró versszakok (Állat [68-69]),

a rengeteg *mintha*, a jó metaforikával kecsegtető nézés/látás viszonyának elhagyása, és a *Mitrovica* (56-58) című vers a kötet szempontjából irreleváns volta. Mindemellett pedig alapvető tartalmi-logikai hibának tekinthető, hogy ha a kötet a tragikumot akarná átadni, és abból kiutat mutatni, úgy a metaforák kiüresedésére játszana rá, és az ezzel való hatáskeltéssel ébresztené fel az érthetlenség iszonyú érzését, nem pedig az ismétlődő konstrukciók határozott hálózata vonná be, ami indirekt módon arra a valótlanságra figyelmeztet, hogy nincs érthetetlen, és ezáltal feldolgozhatatlan tragédia.

Hocza-Szabó Marcell

Boldogok a sajtókészítők szemétszedők

Toroczkay András, Boldog emberek, Budapest, Magvető, 2021

Boldogság, emberiség és embernek lenni: elgondolkodtató, hogy mennyit töprengünk ezeken a kifejezéseken és egymáshoz való viszonyaikon. Tulajdonképpen az emberi civilizáció kezdete óta foglalkoztat minket, mit is jelent boldognak lenni. Ennek ellenére még mindig tele vagyunk kérdőjelekkel, számos misztérium és társadalmi dilemma övezi a boldogság értelmezését. Gyakran felmerül a kérdés, hogy egyáltalán miben mérhető a boldogság, és mértéke mennyiben függ az egyén döntéseitől, törekvéseitől.

Toroczkay András első regényét olvasva nem leszünk okosabbak az imént felvázolt retorikai kérdést illetően. Ezért is éreztem rendkívül autentikusnak, ha úgy tetszik, élet- (és szemétszagúnak a megelevenedő történetet, mert Toroczkay nem filozofál direkt módon, és nem von le messze menő következtetéseket, nem tö-

rekszik a megválaszolhatatlan kérdések megválaszolására. Csúpan kendőzetlen őszinteséggel, ugyanakkor kellő empátiával és elfogulatlansággal mutatja be a magyar rögválóságából kiragadott életképek és karakterek ábrázolásán keresztül talán nem is a boldogságot, hanem a *boldogulást*. A *Boldog emberekben* az első oldalról az utolsóig néha rokonszenvvel, olykor megrökönyödéssel, és bizony számos alkalommal a szereplőkkel azonosulva, sorsközöséget vállalva kísérhetjük figyelemmel a szexről, hódításokról, konspirációs teóriákról szóló eszmefuttatásokat és a főszereplő egyéni sorsának vontatott alakulását. Emellett nyomasztóan pontos prognózist láthatunk a harmincas korosztály általánosnak tekinthető generációs problémájáról, a perspektívanélküliségről. Egyetemistaként rendkívül mély benyomást tett rám Toroczkay

András egy helyben toporgó bölcsész főhőse és a papírszeméttől roskadozó miliő, de meggyőződésem, hogy foglalkozástól és érdeklődési körtől függetlenül bárkit beszippanthat a regény világa, mely végső soron nem sokban különbözik sajátunkétól.

A regény egy harmincas évei elején járó, „pályatorpanó” bölcsészfiú tapasztalatainak keresztül mutatja be annak a papírhulladék-gyűjtő brigádnak dolgos mindennapjait, amelyhez hosszútávú célok és ambíciók híján csatlakozik. Mindeközben figyelemmel kísérhetjük, ahogy a főszereplő maga is elhajtott papírszeméthez hasonlóan sodródik a munkahelyén és az azon kívül zajló eseményekkel. Gondolatai világában is hasonlóképp félszegegen jár-kelel, látszólag jelentéktelen dolgokról monologizál, nap-hosszat kémeleli az eget és a szomszéd lányt, és figyelmét általában olyan huszadrangú dolgok ragadják meg, melyek felett nagy valószínűséggel elsiklanánk. Az elszórt információmorzsákból megtudunk egy s mást a főszereplőről, például, hogy Kuncz Aladár *Fekete kolostoráról* írt

szakdolgozata ki tudja, mióta befejezésre vár, és egyetlen meghatározó és állandó karakterjegye a felhők fotózása iránt tanúsított töretlen érdeklődése. A felhő a

regény központi motívumává női ki magát, így gyakran nemcsak a fiú rajongásának tárgya, hanem aktuális lelkiállapotának metaforája is. Párkapcsolati krízisére például, a megélt feszültségre viharfelhőként hivatkozik, ha éppen

nyugodt, és elmerül gondolataiban, elképzeli, hogy megmássza a fehér fellegeket, és eggyé válik velük. Ironikus módon azonban valódi neve nem derül ki egyértelműen a szövegből, munkatársai Jocónak szólítják, telefonján Süveges Csabát keresik, a kiszemelt lánynak Arany Elemérként mutatkozik be, de még a személyijén olvasható név se biztos, hogy hozzá tartozik.

A fiú amellett, hogy képlékeny dolgok iránt rajong, valódi neve kérdéses, maga az ellentmondá-

sok embere: szemetet szed, de tisztaságmániás, zsigeri undor fogja el, ha apja BKV-zás után megéri, vagy ha a tolöszékes hajléktalan után kénytelen használni a kávéautomatát. Annak ellenére, hogy bölcsész és Angliában is dolgozott mosogatóként, nem elég jók anyanyelvi és idegen nyelvi kompetenciái ahhoz, hogy feltételezett kvalitásainak megfelelő állást találjon, felsül egy fordítóirodában és egy minisztériumi állásinterjú során is. Ambivalens érzések fűzik az alkalmi szemétszedéshez is, gyakran viszolyog tőle, és alantas munkának tartja, pár bekezdéssel később – többnyire önmaga áltatásaként – átmeneti állapotként hivatkozik bevételi forrására, és társadalmilag hasznos tevékenységként könyveli el.

Legmeghatározóbb és bensőségesebb érzelmi kapcsolatai Eszterhez, az albérletével szembeni házban lakó, erkélyen cigiző, szabados szellemű lányhoz, illetve súlyos rákbeteg, özvegy édesapjához fűzik, akik igyekeznek kimozdítani a stagnáló fiataalt jelenlegi élethelyzetéből érzelmi ráhatással, Eszter aktív cselek-

véssel is, például állásinterjút szervez neki. A többi szereplőhöz kizárólag munkakapcsolat köti, egyik karakterrel sem mélyül barátságig a viszonya a regény végére sem, mivel a fiú a beszélgetések során csupán fizikailag van jelen, nem válaszol a hozzá intézett kérdésekre, vagy kurta nevetéssel reagál az elhangzottakra. Világosan látszik, hogy a fiú nem a szavak, de sajnos nem is a tettek embere, napjaink tesze-tosza, magát a világ folyásából kivonó embertípusát jeleníti meg, aki hajlamos belekényelmesedni az adott élethelyzetbe. Ebből kiindulva a regény szerkezetét nem a fiú tettei és gondolatai tagolják, hanem a karakterekkel való interakciók eltérő minősége. A bölcsész múltú főszereplővel ellentétben a szemétszedők folyamatosan anekdotáztatnak az őket izgató és érintő dolgokról, például nőkről, munkáról, autókról, tudományos(nak beállított) tévéműsorokról és természetesen egymásról, és ezekről a topikokról megingathatatlan és kiforrott véleményük van, emellett hajlamosak verbálisan rivalizálni egymással, sokszor saját érdeme-

iket felnagyítva. Ez a virtuskodás emberi színezettel ruházza fel a szereplőket, újabb kapcsolódási pontot teremtve a történet és az olvasó között, ezért otthonosan mozoghatunk ebben a megalkotott világban, annak ellenére, hogy a brigád tagjainak sztorizgatása közben a cselekmény a fiúhoz hasonlóan nem halad előre, legfeljebb egy-egy gondolatfoszlány ismétlődik szabálytalan időközönként, de nem érzékelhető a regényidő. Az Eszterrel való szerelmi kapcsolata és a találkozások az apjával azonban elősegítik a cselekmény kibontakozását, érezhetően történik valami: a fiatalok igen lassan, körülbelül a regény felénél összejönnek, boldogok egy darabig, aztán jönnek a fiú tétlenségéből és a lány túlbuzgóságából fakadó konfliktusok, megy a párkapcsolati adok-kapok, melynek leírása olyan realisztikusra és sodró erejűre sikerült, hogy akár önálló kispikái alkotásként is megállná a helyét. A fiatalok szükségszerűen külön utakon folytatják életüket, de a fiút még évek elteltével is visszadorja a kipufogógáztól elfeketedett balkon alá a kapcsolat em-

léke. A statikus és dinamikus képek váltakozásai is a fiú megrekedtségét és a két part közötti őrölését árnyalják: haladna is, meg nem is, de összességében nem valami eltökélt sorsának irányítását illetően, ahogy köreivel sem tud teljes mértékben azonosulni, de az elszakadásra is képtelen.

Személy szerint érdeklődve követtem a kukások egészen hajmeresztő, trágár történeteit, élvezettel ástam bele magam a szereplők háttértörténeteibe, elsősorban nem a potenciális humorfaktor, hanem a már pár sorral feljebb emlegetett hitelesség miatt. A szereplők olyan hétköznapi embertípusokat jelenítenek meg, amelyeket mi magunk is jól ismerhetünk. Állítom, hogy szinte mindenkinek az ismeretségi körében akadhat egy Zeller Gyula típusú figura, az elbeszélő szavai-
val élve „öregedő náci bombiván”, aki legendás numeráiról és autói-
ról szóló monológjaival traktál bennünket, és nagyzási hóbortjával érezhetően valamit nagyon kompenzál. Eszter és baráti köre pedig Gyula ellenpontozásaként a gangon fröccsöző, világbékéről álmodozó értelmiségi réteget

képviselik. De találkozhatunk még Szabi személyében a becsődölt vállalkozóval, aki szó szerint a szemétkupacból is képes várat építeni, emiatt persze a kollégák irigykedésének és epés megjegyzéseinek állandó alanya, illetve a Professzorként is aposztrofált Bandi bával, akitől szerényebb kvalitásai ellenére felhalmozott élettapasztalatának köszönhetően sokat tanulhatunk. Amellett, hogy az általuk végzett munka elengedhetetlen a civilizált társadalmak olajozott működéséhez, hitelességük mellett szól, hogy nem akarnak többnek vagy másnak mutatkozni, mint amik valójában, saját mikroverzsumukban teljes mértékben elégedettek rangjukkal, de természetesen tisztában vannak vele, hogyan tekintenek rájuk a társadalom felsőbb kasztjai, és ez okozhat némi szerepkonfliktust. Toroczky azonban mindezt finoman hinti el a sorok között, ennek ellenére, vagy pont ezért átérezhetjük a karakterek küzdelmeit, gyakran magunkra ismerhetünk. Például ki ne hagyott volna ki egy középiskolai osztálytalálkozót, mert eddig elért érdemeinek nem

tulajdonítottak presztízsértéket? Sanyi bácsi karaktere és jómagam biztosan...

Az elbeszélés mód tekintetében különösen szimpatikus szerzői megoldás, hogy Toroczky nem stilizálta túl a kukások közötti párbeszédet. Az irodalomban és a filmművészetben is rizikós és nehéz feladat a társadalmi ranglétra két végpontján állókat beszéltetni, hiszen vagy túlságosan rájátszanak a jellemző nyelvi sztereotípiákra, vagy pont háttérbe kerülnek az adott regiszter distinktív nyelvi karakterjegyei. A *Boldog emberek* esetében ez a veszély nem realizálódott: a szemétszedők dialógusaiban harmonikusan keveredik a tárgyilagos hangnem, az egyszerűbb megfogalmazás és az obszcén kifejezések. Nyelvi szempontból néha zavarónak hatott ugyan, hogy a főszereplő kitért a válaszadás alól, az olvasóban okozhat némi hiányérzetet és elégedetlenséget, hogy nem törekedett munkatársai alaposabb megismerésére, de ez nyilván a karakterábrázolás számlájára írható. A fiú némasága viszont kedvezett a befogadói percepciónak: vélemény-

nyével nem befolyásolta a szereplők megítélését, így a befogadó szabadabban támaszkodhat benyomásaira és alakíthatja ki saját képét a karakterekről.

A regény befejeztével válik igazán elgondolkodtatóvá a mű címének és tartalmának kapcsolata, és tulajdonképpen a boldogság kérdése is. A karakterek sem intellektuálisan, sem egzisztenciálisan nem emelkednek ki az átlagemberek soraiból, habár ahogy azt az előbbieken említettem, néha előtör belőlük társadalmi helyzetükből eredeztethető frusztrációjuk. Talán pont a kukások általános társadalmi megítélésének kettősségében rejlik a boldogság kulcsa: ahogy a főszeplő szülei, úgy a mi szüleink,

nevelőink is „ha nem tanulsz, kukás lesz belőled” ukázzal kívánták biztosítani eredményes tanulmányi előmenetelünket. Ugyanakkor kisgyermekként magam is gyakran elméláztam azon, milyen jó lehet a kukásautó hátuljába kapaszkodva utazni és a szemeteskukákat tologatni, nézni, ahogy a tömörítőteknő bedarálja a sok hulladékot. A *Boldog emberek* hétköznapi hősei ezt látszólag nem felejtették el, és ezért is képesek a mocskos papírhalmok között matatva is elboldogulni és olykor a legcsekélyebb jelentőségű dolgon is derülni egy jót. Ha valamit, talán azt igazán megtanulta Jócó vagy Elemér a brigádtól, hogy mindig van ok frusztrálnak lenni. De tulajdonképpen boldognak is.

Szabó Tamara

Renáta Pintérová

objektek, 2021

csempe, csemperagasztó, építkezési polisztirol, vízvezeték fugázó

fotó: Bíró Dávid

E számunk szerzői

Bozzai Dániel (1988) tervezőgrafikus, Budapest • **Bödecs László** (1988) költő, szerkesztő (Art7), kritikus, a PPKE BTK doktorandusza, legutóbbi kötete: Az árvíz helye (FISZ, 2018), Budapest • **Dávid Gergő** (1991) irodalmár, oktató, Veszprém • **Vasile Cătărau** (1993) kerámiaművész, Kolozsvár • **Megan Dominescu** (1997) képzőművész, Bukarest • **Don Tamás** (1991) kurátor (Modem), Budapest–Debrecen • **Martina Drozd Smutná** (1990) festőművész, Prága • **Hocza-Szabó Marcell** (1996) kritikus, Debrecen • **Körtesi Márton** (1990) költő, műszaki szakszövegíró, Budapest • **Máté Dániel** képzőművész, Budapest • **Masszi Bálint** (1989) ügyvéd, jelenleg első regényén dolgozik, Budapest • **Molnár Judit Lilla** (1991) képzőművész, Budapest • **Nádasdy Ádám** (1947) költő, író, műfordító, nyelvész, egyetemi tanár, legutóbbi kötete: A csökkenő költőiség. Tanulmányok, beszélgetések Shakespeare és Dante fordításáról (Magvető, 2021) • **Eiléan Ní Chuilleanáin** (1942) költő, professzor emeritus (angol irodalom, Trinity college), legutóbbi kötete: Collected poems (Wake Forest University Press, 2021), Észak-Karolina • **Uladzimir Pazniak** (1985) képzőművész, Szczecin • **Renáta Pintérová** (1991) képzőművész, Pozsony • **Irmina Rusicka** (1990) képzőművész, Varsó • **Szabó Dárió** (1996) költő, szerkesztő, kritikus, a *Büntető.com* főszerkesztője, Pécs • **Szabó Tamara** (1996) egyetemi hallgató (ELTE BTK), Balatonfűzfő • **Szalay Álmos** (1984) író, grafikus, viselkedéselemző, legutóbbi kötete: Kék hotel (Noran, 2022), Budapest • **Szálinger Balázs** (1978) költő, legutóbbi kötete: Koncentráció (magánkiadás, 2022) • **Szili M. Hanna** (1991) pszichológus, művészetterapeuta, író, Budapest • **Taródi Luca** (1995) költő, az Apokrif munkatársa, Budapest • **Varga Bence** (1994) újságíró, Budapest • **Závada Péter** (1982) költő, drámaíró, legutóbbi kötete: Gondoskodás (Jelenkor, 2021), Budapest • **Veress Dániel** (1988) szerkesztő (Apokrif), Debrecen–Budapest • **Jiří Žák** (1989) videóművész, Prága

ISSN 2060-3207

21004

9 772060 320701

Ára: 500 Ft